

Omslagsbild: Fredrik Swedemyr, bearbetning: Fredrik Swedemyr.

Redaktion:

Pernilla Johansson, layout

Kerstin Wockatz, Samordning publikationer, Kultur i Väst Regionbiblioteket

Ulrica Wallin, ABM-konsulent, Kultur i Väst Regionbiblioteket

Fredrik Swedemyr, Redaktör, layout

Innehåll

- 2 Inledning
- 4 Nya mål och gamla verksamheter
- 9 Skånes Arkivförbund växlar stafettspinnen
- 12 Utåtriktat arbete i Göteborg
- 15 Ett samarbete som ger eleverna makt över sin egen framtid
- 17 De följer spåren
- 19 Där eleverna styr
- 23 Här för man världsarvet vidare
- 27 Ny utbildning fångar behovet av samverkan
- 30 Jag är proffs – klart jag vet bäst...
- 33 Kunskap i en digitaliserad värld
- 36 K-samsök gör det svenska kulturarvet tillgängligt
- 40 Samarbete i ABM-länet Västernorrland
- 44 Genus- och mångfaldsperspektiv i arkivverksamhet
- 52 Kunskap som döljer sig bakom patriarkala principer
- 55 Elvis lever i minnet
- 57 ABM-samarbete främjar intresset för lokalhistoria
- 61 Kungliga biblioteket sträcker ut handen
- 63 Han hade hoppats på mer
- 65 Digital bas för samverkan
- 67 Länk och lästips

Inledning

I sökandet efter kunskap blir varje gräns en stängd dörr. I bästa fall skapar det onödiga omvägar och mer tid går till att söka i olika källor. I värsta fall innebär det att den information som stängs inne i mer eller mindre slutna rum aldrig kommer ut. I en tid av digitala lösningar blir alltmer information tillgänglig på nätet. Det finns stora satsningar på gemensamma ingångar och en ökad samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer för att riva gränserna i det digitala informationslandskapet.

Europeana samlar kulturarvsmaterial från stora delar av Europa och på hemmaplan har den för museerna gemensamma portalen K-samsök lanserats. Resurser som sätter användaren i centrum och länkar samman kulturarvsinformation från en rad olika institutioner och föreningar. Riksarkivet och Kungl. biblioteket lanserade nyligen Söndera, en gemensam ingång till NAD (Nationell ArkivDatabas), högskole- och universitetsbibliotekens nationella söktjänst LIBRIS och Svensk mediedatabas. Detta är bara några exempel som pekar ut en riktning, att öka tillgängligheten.

Samtidigt som information av olika slag blir mer tillgängligt på nätet, sker det en utveckling av själva formandet av kunskap. Genom olika så kallade webb 2.0 verktyg ges alla en möjlighet att delta i skapandet av källmaterial. Det kan handla om att lägga upp sin släktforskning på nätet, blogga eller skriva artiklar på Wikipedia.

Norska nationalencyklopedin har, vid sidan

av sina kvalitetsgranskade artiklar i sin digitala variant, öppnat upp för den breda allmänheten att kommentera och skicka in förslag på nya artiklar. Detta leder naturligtvis till frågor kring vem som äger kunskapen och vilken tilltro som finns till källor, där vem som helst kan bidra med sitt vetande. Detta skapar både utmaningar och möjligheter för ABM-sektorns olika institutioner. Hur ska man förhålla sig till ett ökat brukarinflytande? Går det att hitta en balans mellan en institutionaliserad professionalism och ett ökat krav på olika former av medverkan? Finns det en slags demokratisk rätt till att forma och kanske omforma vårt kulturarv?

Även om föremål som finns på arkiv, bibliotek och museer på olika sätt speglar en dåtid, så existerar dessa institutioner i en samtid och måste förhålla sig till en omvärld i ständig förändring. För att kunna bidra till förståelse och öka förutsättningarna för ett växande kunskapssamhälle, är det också väsentligt att ha ett öppet förhållningssätt till de utmaningar som ständigt knackar på dörren. Det handlar till viss del också om att kunna ifrågasätta den egna verksamheten i syfte att kanske synliggöra strukturer som bidrar till obalans i kulturarvet.

Exempelvis har både forskningen och arkiven mycket att vinna på att problematisera de sorteringsprinciper som gömmer kvinnor bakom äkta män.

Med öppna sinnen och dörrar har ABM-institutionerna väldigt goda möjligheter att på olika sätt bidra till ett socialt hållbart samhälle.

De är självklara resurser för forskningen. Men de kan även bidra till att utveckla pedagogiken i både för- och grundskola. Det talas mycket om kopplingen mellan kultur och hälsa.

Och utöver institutionernas bidrag till kunskapssamhället kan kanske utåtriktat arbete i äldreomsorgen också bidra till att skapa andra värden. En central punkt för mycket av det som sker inom ABM-sektorn är samverkan. Inte bara mellan de olika institutionerna, utan även med andra aktörer i samhället, som skola, äldreomsorg och föreningar. En stor del av den framtida yrkesrollen inom biblioteks-, såväl som musei- och arkivvärlden kommer säkert handla om att kunna hantera behovet av en bred samverkan.

Fredrik Swedemyr, redaktör

Nya mål och gamla verksamheter

Forskning pekar på att den lokala kulturen kan skapa möjligheter till förändring. ABM-institutionerna är en del av den lokala utvecklingen och kan vara en positiv kraft i den. I takt med detta har också sektorn fått allt tydligare signaler på att de ska bidra till att stärka den sociala utvecklingen. Om detta skriver Henrik Olsson, historiker på Innovatum i Trollhättan. Målet är uttalat samtidigt som vägen dit är öppen. Detta skapar ett stort handlingsutrymme som behöver förvaltas väl. En väg som kan leda till ökat samhällsengagemang och därmed en social utveckling, kan vara en aktiv brukarmedverkan. Henrik Olsson lyfter fram vikten av att hitta en balans mellan en institutionell professionalism och brukarnas inflytande.

Foto: Linda Svensson

Under senare år har signaler till ABM-sektorn blivit allt tydligare. Vi skall vara en del av den regionala utvecklingen, vara en grund för livslångt lärande samt inte minst stärka den sociala dimensionen av hållbar utveckling. Utan tvekan ansvarsfulla och viktiga uppdrag där vi i vissa avseenden kommit ganska långt men i många fall har lång väg kvar till målen.

Denna förskjutning i målbild som skett under senare tid är på många sätt stimulerande, vi behöver betrakta våra verksamheter på nya sätt och det finns en frihet i att utforma verksamhet och konkreta mål. Eftersom våra uppdragsgivare tydligt pekar i en riktning men varken anger vilka vägar eller transportmedel vi skall ta så finns det ett stort handlingsutrymme.

Sociala mål

Om vi tittar närmare på riktningen social hållbar utveckling så ger detta begrepp inga tydliga svar på vilka mål som skall uppnås. Social hållbarhet handlar om allt ifrån grundläggande mänskliga behov till att eliminera diskriminering och uppnå en god hälsa och välmående människor.

På vilka sätt bidrar ABM-institutionerna till bättre hälsa och välbefinnande bland människor? Svaret kan tyckas uppenbart, en god bok, trevlig föreställning eller en utflykt till en välskött kulturarvsmiljö kan väl ses som uppenbart positiva upplevelser som bidrar till att människor mår bra. Vi kan dock inte ta detta för givet, det kan finnas många anledningar till att olika ABM/kulturupplevelser inte uppfattas som positiva av brukarna. Det

finns också fortfarande många trösklar inom ABM-världen då det är många som aldrig ens blir brukare. Det är därför inte bara en fråga om att bidra till nya och bättre upplevelser eller till att fler deltar och medverkar i aktiviteter. Vi måste hitta nya vägar för att verka mot hållbar social utveckling, mer av samma är kanske inte lösningen. Våra traditionella verksamheter är nog en nödvändig grund för att kunna verka mot nya mål men säkert inte tillräckliga för att kunna uppnå dem.

Ett möjligt sätt att närma sig den sociala dimensionen av hållbar utveckling är om vi breddar kulturbegreppet, inte bara de ”ytliga” verksamheterna inom ABM-området eller konstarterna. Ett samhällsvetenskapligt kulturbegrepp kan beskrivas som gemensamma kunskaper, värderingar, erfarenheter och sammanhållande tankemönster. Men den finns inte bara inne i huvudet på människor.

Medvetandet blir gemensamt bara genom att man kommunicerar, delar ett språk, förstår koder och budskap, ser hela sin omgivning som betydelsebärande på ett sätt som är någorlunda lika för alla – eller åtminstone de flesta.

ABM-sektorn är viktiga aktörer i detta perspektiv, vilket man kan kalla lokal (eller regional) kultur. Denna typ av kultur är plats- och tidsspecifik, den är bunden till geografiska områden och specifika historiska utgångspunkter. På vilka sätt kan denna lokala kultur vara relevant för en social hållbar utveckling?

Lokal kultur och civila samhället

Den lokala kulturen är till sin karaktär trög-rörlig, svärfångad och mångtydig. Det finns dock inom en rad forskningsområden en tydlig betoning av hur viktiga de lokala förutsättningarna (kulturen) är för möjligheter till utveckling och förändring.

Kultur kan stimulera deltagande, det kan vara konstutställningar som berör, dokumentationer av minnen och upplevelser, uppmärksammande av lokalsamhällets betydelse, utflykter i naturen, evenemang av olika slag mm. Själva poängen är dock inte kulturens och ABM-sektorns innehåll utan människors och grupperas självständiga användning av dess resurser.”

*Henrik Olsson,
historiker*

Det civila samhället och ideella sektorn är i hög grad en viktig del av denna lokala kultur. Det har i forskningen framkommit att ett starkt civilsamhälle är en viktig förutsättning för utveckling av olika slag och människors deltagande i samhället, kort sagt positivt för ett socialt hållbart samhälle. Tillit mellan människor, tilltro till de samhälleliga institutionerna, öppenhet för samarbete och kompromisser, vilka alla kort kan sammanfattas som medborgaranda, kan ge bättre förutsättningar för ett gott liv såväl som ett konkurrenskraftigt näringsliv.

Även om alla samband inte är tydliga finns det fog för att hävda att hög delaktighet, tillit och engagemang bland människor bidrar till ett starkare civilsamhälle och frågan är då hur kultursektorn kan bidra till detta.

Rörande medborgaranda så tycks all typ av medborgerlig aktivitet vara bra, föreningar, folkbildning, aktionsgrupper, biblioteksbesök, kort sagt engagemang och aktivitet. Kultursektorn kan vara bra för att stimulera deltagande och engagemang, liksom att den kan uppmärksamma och stärka det som redan finns.

Kultur kan stimulera deltagande, det kan vara konstutställningar som berör, dokumentationer av minnen och upplevelser, uppmärksammande av lokalsamhällets betydelse, utflykter i naturen, evenemang av olika slag mm. Själva poängen är dock inte kulturens och ABM-sektorns innehåll utan människors och grupperns självständiga användning av dess resurser. Medborgarnas egna engagemang inom föreningsliv eller folkbildning ligger ju också huvudsakligen utanför ABM- och kulturområdet. Det är kanske där våra institutioner skall lägga resurser för att komma närmare en hållbar social utveckling.

Man kan ta arbetslivsmuseer som exempel på hela den enorma aktivitet som finns inom civilsamhället och kulturområdet. Arbetslivsmuseer finns spridda över hela landet och arbetar, som många ideella föreningar, med mycket begränsade resurser att levandegöra och bevara minnen, teknik, hantverk och miljöer av arbetsplatser.

Att uppmärksamma, stödja och stimulera denna typ av verksamhet är viktigt. Vi inom den offentliga kultursektorn kan inte och skall inte styra ideell verksamhet men vi kan ju ställa relevanta frågor, föra en dialog och exempelvis uppmärksamma vilken historia som berättas.

Vi kan också stimulera ett tydligare deltagande i samhället från olika typer av föreningar mm. Hur kan exempelvis arbetslivsmuseer ingå i ett lärande perspektiv, turism eller hälsofrågor.

Vi skall ju inte medverka till att sektorsindelningen stärks eller upprätthålls utan att föreningar och andra aktörer kan verka i så stora fält som möjligt, utifrån egna förutsättningar.

Om det är möjligt att det engagemang och den aktivitet som finns inom arbetslivsmuseerna kan få relevans utanför deras direkta verksamhetsområde kan betydande vinster göras. Vilka roller kan arbetslivsmuseerna, eller andra kulturaktiviteter, ha om vi ser dem i ett sammanhang som inkluderar utbildning, fritid, hälsa mm. Jag menar inte att arbetslivs-

museerna skall arbeta med hälsofrågor, men vi kan vara uppmärksamma på att den verksamhet de bedriver kan ha positiva hälsoeffekter. Vi får dock akta oss för att lägga över ansvar på den ideella sektorn, vi kan bara stödja och förstärka.

Hur vi konkret åstadkommer detta är en annan fråga. Dagens ABM-institutioner är kanske inte alltid idealiskt lämpade för att få kulturen i samhället att bidra till ett stärkt civilsamhälle, att bidra till människors tillväxt, men det finns många utgångspunkter och möjligheter. Jag ser det som viktigt att betona kulturens djupare funktioner i samhället i en tid då direkta nyttoaspekter allt starkare gör sig gällande. Den samhälleliga nyttan av ABM/kultursektorn kan vara kortsiktig och ekonomisk såväl som långsiktig och inriktad på en positiv samhällsförändring.

Brukarinflytande

En annan aspekt av nya mål är förskjutning mot ett ökat brukarinflytande på våra verksamheter. Brukarnas behov skall ligga långt framme när vi utformar våra faktiska verksamheter. Vi skall göra saker av och med brukarna, de skall vara aktivt deltagande i att forma innehållet i våra verksamheter. Detta är i grunden positivt och är ett steg mot större lyhörddhet från ABM-institutionernas sida, men har naturligtvis också praktiska komplikationer som måste funderas kring. Man kan uttrycka det som ett dilemma där man som del i en ABM-institution ställs mellan att göra vad människor vill och förväntar sig eller att följa en ensidigt professionell väg där det är de egna institutionernas mål som styr verksamhetens inriktning. Den första vägen kan i värsta fall leda till en enkel populism där vi bara gör det som förväntas och som vi vet många tycker om.

Det kan bli mycket pirater, Pippi Långstrump, dinosaurier, fotoutställningar om förr och nu och mycket annat som vi kanske är bra på men som knappast leder mot några nya mål.

Brukarinflytandet dikterar att allt måste vara omtyckt av många eller vara så traditionellt att ingen opponerar sig.

Ett ensidigt professionellt förhållningssätt å andra sidan kan leda till att organisationer helt styrs av att vara aktuella, politiskt korrekta, uppmärksammade inom professionen eller i värsta fall bara ägna sig att göda den egna institutionen. Lyhördheten mot politiska mål eller brukarnas synpunkter syns bara på papper, inte i verksamheten, eftersom den styrs av andra och interna mål.

Naturligtvis ser inte världen ut så här, vi lever alla i en gråskala mellan de olika ytterligheterna och med betydligt mer nyanserade verksamheter. Det är i sig heller inget fel med vare sig dinosaurier, fotoutställningar, att vara politiskt korrekta eller försöka imponera inom professionen men det måste sättas i ett sammanhang av de övergripande mål som faktiskt utgör grunden för våra institutioners existens.

Jag har ingen mall för hur vi uppnår en lyhörd professionalism tillsammans med ett genuint brukarinflytande. Det är en lärandeprocess att bli en lyssnande organisation, liksom det är att kunna använda kunskaper inom organisationen i samklang med ett brukarinflytande.

Hur vi än uppfattar brukarinflytande är det inte någon ursäkt för att inte våga ta ställning i alla de frågor som vi behandlar. Det kan vi göra utan att vara hindrade av brukarinflytande eller de politiska mål som anger riktningen för våra verksamheter.

Text: Henrik Olsson

Skånes Arkivförbund växlar stafettpinnen

Nationellt uppdrag i arkivpedagogik lägger en grund för att driva arbetet vidare

Många arkiv driver olika former av utåtriktad verksamhet. Men det är långt ifrån alla som aktivt når ut till medborgarna. Skånes Arkivförbund har under tre år genomfört ett nationellt uppdrag i arkivpedagogik. Uppdraget avslutades vid årsskiftet. En pedagogisk handledning, en digital lärresurs och berikande erfarenhet är något av resultaten. Nu hoppas man kunna inspirera fler att jobba utåtriktad.

På väggarna hänger tavlor med dokument och fotografier. Ansikten. Vita bussar. Raddade. I en hörna av salen står plasttermosar, muggar och frasiga kex uppdukat. Framme vid whiteboardtavlan står Karin Sjöberg. Hon har avslutat förmiddagens inledning och fortsätter nu efter en kort paus. Kring borden, grupperade i öar, sitter blivande grundskollärare.

– Arkiven är viktiga ur flera aspekter, inte minst offentlighetsprincipen. Det har inte varit så mycket utåtriktad verksamhet i skolorna. Men det har skett en förändring under de senaste 10 – 15 åren och man har mer börjat se arkiven som kulturarvsinstitutioner. Alla har rätt till sitt kulturarv. Hur ska vi då göra för att göra vårt material tillgängligt? Här har vi utåtriktad verksamhet. Men det händer inte överallt. Vi försöker få kommunarkiven att nå ut mer och vi försöker få lärare att använda arkiv i sin undervisning, säger hon.

Regeringen beslutade 2005 att inrätta ett nationellt uppdrag i arkivpedagogik. Regeringen utsåg sedan Skånes Arkivförbund att driva uppdraget under 2006-2008. I uppdraget har ingått att stärka arkivpedagogikens roll i det interna arbetet. Man har också haft som ambition och öka samverkan mellan olika ABM-institutioner, andra kulturarvspedagoger och skolan. Som ett led i detta har man även verkat för att få in moment av arkivpedagogik i arkiv- och lärarutbildningarna.

Skånes arkivförbund bildades 1993 och är ett regionalt arkiv för folkrörelse- och lokalhistoria. Man samarbetar med drygt 20 arkiv runtom i Skåne. Under flera år har man också haft ett etablerat utåtriktat arbete. Man har valt att arbeta utifrån ett bredare perspektiv och har inte bara kurser för blivande historielärare eller historiestudenter. Att föra in något i en kontext, där det kanske inte alltid känns lika givet är naturligtvis en pedagogisk utmaning.

Spår av en död kvinna

Men Karin Sjöberg har också hittat sina vägar. Framme vid tavlan drar hon på sig en Emilkostym och visar lärarstudenterna ett exempel på hur man genom att anknyta till kända figurer och personer i barn- och ungdomslitteraturen, kan locka till nyfikenhet. I en väska har hon sedan samlat material, som

ett utdrag från ett husförhör och som har kopplingar till historien om när Lina fick återgeskapelseberättelsen för prästen i Katthult. Att skapa en igenkänningsfaktor är kanske extra viktigt om man ska försöka nå barn i för- och grundskolåldern.

Hon visar också exempel på hur man kan följa livsöden genom olika arkiv. På en rad i en husförhörslängd står om en ung kvinna som tagit sitt liv genom en överdos fosfor.

– Fosfor, vad väcker det för tankar, frågar Karin sina studenter.

– Tändstickor.

– Slår man upp fosfor, kan man läsa att det inte bara var ett vanligt ämne i tändstickor. Det var också ett vanligt medel för fosterfördrivning. Om hon nu var gravid, varför gjorde hon inte abort? När blev det tillåtet att göra abort i Sverige? 1974. Kanske tog hon inte sitt liv.

– Hon kom från Landskrona, men kroppen skickades till en anatomisal i Lund. Varför hamnade hon där?

– Studentstad.

– Absolut och jag gick till universitetsarkivet och hittade henne i en likhandling från medicinska fakulteten. Nu stod det ingen mer om henne där. Men det här visar att man kan hitta så mycket mer genom att gå vidare. Här finns också ett spår rakt in i litteraturen i exempelvis boken Apelsinfickan, om en ung flicka som på 1880-talet åker till Stockholm och tar just fosfor för att göra abort, fortsätter Karin.

Under eftermiddagen delar hon upp studenterna i två grupper. Den ena halvan får en guidning i arkivet och den andra får titta närmre på exempel ur Karins arkivpedagogiska repertoar. Inspirerad av Harry Potter har hon samlat material från folklivsarkivet om gammal svartkonst. Känslan av autenticitet är viktig. Därför har hon också gjort kopior som i så hög utsträckning som möjligt liknar originalen. Där finns även inslag av pyssel, som att göra sin egen trollpåse.

– Man kan egentligen utgå från vad som helst. Men man ska locka med handlingarna

också, säger hon och visar ett kopierat respass från Linnés tid.

– Barnen kan göra sina egna respass och får prova på att skriva med fjäderpenna. Det kanske är som att svära i kyrkan att använda materialet på det här sättet. Men här handlar det om att väcka en nyfikenhet för historia hos yngre barn, säger Karin.

Sprider intresse

Under uppdragstiden har man arrangerat åtta olika seminarier och konferenser runtom i landet. Man har tagit upp ämnen som mångkultur, digitala läromedel och ABM pedagogik i praktiken. Intresset för dessa frågor har varit stort. Utöver de seminarier och konferenser man själva har arrangerat, har också Karin Sjöberg och hennes kollegor på Skånes Arkivförbund varit inbjudna att hålla föredrag i olika sammanhang. Ett intresse som inte enbart har hållit sig inom rikets gränser, utan även sträckt sig till Norge, Finland och Danmark. Det hela avslutades med en nationell konferens i Lund i slutet på förra året. Temat var förmedling, ett område som binder ihop både arkiv, bibliotek och museer.

– Alla ABM-institutioner har ju olika uppdrag när det gäller insamling av information, även om här också finns vissa gemensamma nämnare för vad det är för typ av material som samlas in. Här finns naturligtvis möjlighet till samarbete och likaså när det gäller hur dessa institutioner kan göra för att förmedla sin information. Syftet är inte bara att samla in material, utan också att göra det tillgängligt. Och alla politiska direktiv visar på att dessa institutioner måste vara aktiva i förmedlingsarbetet. Det finns säkert massor av saker man kan göra gemensamt när det gäller förmedlingsarbete. Det beror ju på vad man menar med förmedlingsarbete. Att upprätta sökmotorer och register är ju en sak, men det kan ju också handla om exempelvis utställningsarbete, pedagogiskt arbete eller marknadsföring, säger Karin Sjöberg.

Fysiska och virtuella läromedel

Det nationella uppdraget avslutades vid årsskiftet. Att inspirera andra till att driva ett aktivt utåtriktat arbete har varit ett av målen med uppdraget.

– Vi ville inte bara ta pengarna och göra ett projekt här i Skåne. Vår ambition har varit att pengarna ska komma andra till nytta också. Därför har vi genomfört seminarier på olika ställen och skrivit boken *Krumelurer i arkiven*, som är en pedagogisk guide till arkiven, berättar Karin Sjöberg.

Ett led i att skapa läromedel har också varit det nationella digitala projektet Folk i rörelse. Det är ett nätbaserat läromedel, som speglar demokratis framväxt i Sverige ur ett förenings- och folkrörelseperspektiv. På webbsidan finns originalkällor från olika föreningsarkiv runtom i landet. Sidan vänder sig huvudsakligen till gymnasieskolan och kommer att lanseras under 2009.

Pinnen går vidare

Inom ramen för det nationella uppdraget har man även haft en ambition att utveckla nätverket Arkivpedagogiskt Forum, ett forum för arkivpedagogiskt intresserade personer.

En stor utmaning framöver ligger just i att synliggöra arkivpedagogiken som resurs. En del i detta handlar om att sträcka sig utanför institutionsgränserna, om att väcka människors nyfikenhet och få dem att upptäcka värdet av arkiv. Men en minst lika viktig del handlar också om att skapa en förståelse inåt, att få med sina kollegor på att detta faktiskt är ett prioriterat område.

– Det har hänt mycket på tio år, men det är fortfarande lång väg kvar. Uppdraget har varit en viktig markering från regeringens sida att man nu ska jobba med arkivpedagogik och det har fått större acceptans. Jag hoppas uppdraget har spridit sig och andra kan ta upp stafett-pinnen nu, säger Karin Sjöberg.

Text: Fredrik Swedemyr

Foto: Fredrik Swedemyr

Skånes Arkivförbund har haft ett nationellt uppdrag i arkivpedagogik. Karin Sjöberg (överst) undervisar lärarstudenter i hur man kan använda arkivmaterial i skolundervisningen.

Utåtriktat arbete i Göteborg

Hur man i ett projekt förenar skola och arkiv

Arkiv, bibliotek och museer bidrar till lärande i någon mening. Det vi ser, läser och upplever skapar tankar och ger utrymme för reflektion. Det kan kännas som ett närmast självklart konstaterande. Men samtidigt är det inte lika självklart att exempelvis se de olika ABM-institutionerna som givna resurser i skolan. Genom projektet Lokalhistoria och ABM ville man synliggöra denna resurs.

– Ingen känner till oss. Gemene man har ganska dålig information om oss. När vi talar om arkivpedagogik är det ofta fokus på historia, som ämne. Men det finns så många fler ingångar. Vi kommer in på offentlighetsprincipen, vad är en offentlig handling? Vi kan även lyfta frågan om rätten till information. På så sätt får vi in arkiven i andra ämnen, som samhällskunskap, säger Camilla Brodin på Landsarkivet i Göteborg.

Under läsåret 2007 – 2008 genomförde hon tillsammans med Bo Ekberg på Regionmuseum Västra Götaland projektet Lokalhistoria och ABM i fyra kommuner i Dalsland.

Den grundläggande tanken med projektet var att prova vägar för hur elever kan använda ABM-institutionerna i sitt skolarbete. Utgångspunkten har varit att klasser från mellanstadiet till gymnasiet i Bengtsfors, Färgelanda, Mellerud och Åmål har valt ett lokalhistoriskt tema, som de har jobbat med under läsåret 07-08.

– Jag tycker det är en bra idé att ta sin utgångspunkt i något konkret och nära. Eleverna har fått hitta något i sin omgivning som de är nyfikna på. Det kan vara den lokala lanthandeln, som har varit nedlagd i flera år. Kanske frågar man farfar, eller sin mamma och man kan gå till det lokala biblioteket och se vad man kan hitta. Det handlar också om att skapa en medvetenhet om att man kan vända sig till arkiven, säger Camilla Brodin vidare.

Det egna valet – en viktig faktor

På vissa arkiv använder man sig av så kallade arkivväskor i den utåtriktade verksamheten. En arkivarie har gjort ett urval av olika dokument, inte sällan med inriktning på vad som kan vara lite säljande. Det kan handla om utdrag ur något brottsregister eller kopierade sidor från en journal över prostituerade från 1800-talet. Exempel som också går att hitta i digital form på Riksarkivets hemsida.

På Landsarkivet i Göteborg har man valt en annan väg i det utåtriktade arbetet. En väg där man inte utgår från ett färdigpaketerat material. I projektet Lokalhistoria och ABM, var utgångspunkten för arbetet just skolornas egna val av teman. Detta är, enligt Camilla Brodin, en nyckel till framgång om man vill förena arkiv och skola.

– Det måste vara på skolans villkor och det är viktigt att utgå från deras önskemål. Ska man nå ut med sin verksamhet kan man inte jobba fram ett material eller en produkt

som ingen efterfrågar. Det funkar inte, säger hon och understryker samtidigt att det många gånger är viktigt att inte bygga upp för stora förväntningar.

– Ibland tror vissa att man kan hitta en färdig historia i arkiven. Men så är det inte och det kan kanske kännas lite frustrerande när man upptäcker att det bara är ett fragment av något. Därför behövs det också stöd i det här arbetet, en länk in till arkiven. En arkivarie som kan hjälpa eleverna med att gå vidare i ett material. Här finns också ett stort värde om man tänker ABM. Det handlar om att lägga ett pussel och ett dokument från Landsarkivet, behöver kanske kompletteras med litteratur från biblioteket eller upplevelsen av ett föremål på ett museum.

Arbete ger frukt

Camilla Brodin har sedan hon började på Landsarkivet i Göteborg för snart 10 år sedan, jobbat med utåtriktad verksamhet. Man tar emot studiebesök och har bland annat blivande historielärare på två veckors praktik.

– Att kunna fånga upp de blivande historie-lärarna på det här sättet redan under utbildningen är något vi upplever som väldigt positivt. Studenterna får lära känna både arkiven och oss arkivarier. Efter att ha genomfört det här momentet under ett antal år, kan vi nu se resultatet. De färdiga lärarna hör av sig och vill komma hit med sina klasser eller vill ha tips på arkivmaterial som de kan använda i undervisningen.

Ur ett bredare perspektiv handlar det om att skapa en allmän medvetenhet kring arkiv och den omfattande del av vårt kulturarv som vilar i kartonger och klimatanpassade förvaringsrum runt om i landet. Det finns ett behov av att bredda målgrupperna för den utåtriktade verksamheten.

– Ska man tala om arkivpedagogik har vi fortfarande lång väg att gå. De flesta vuxna och barn vet inte vad ett arkiv är, fortsätter hon.

Lära känna varandra

De olika ABM-institutionerna har i den här meningen en gemensam kontaktyta, en gemensam strävan att nå ut och tala om för omvärlden vilket stort värde som finns i form av upplevelser, kunskap och kultur inom dessa institutioners väggar.

Samtidigt har de olika verksamheterna också olika förutsättningar. Biblioteken och museerna är mer publika än arkiven. Landsarkivet är dessutom tillsynsmyndighet och ska se till att dokumenthanteringen sköts på rätt sätt, vilket i viss mening begränsar möjligheterna att bedriva utåtriktat arbete. Det behövs, menar Camilla Brodin, en högre grad av ömsesidig förståelse, inte bara från en något sådär odefinierad allmänhet, utan från yrkesverksamma inom ABM-sektorn för att man ska kunna etablera ett bra samarbete. Ett samarbete som i slutändan öppnar upp vårt kulturarv för allmänheten.

– Vi behöver jobba mer internt för att lära känna varandra. Inget blir bättre av att man slätar ut det. Det handlar inte om att vi ska bli ett bibliotek eller ett museum. Vi har gemensamma nämnare och kan lära av varandra. Men vi behöver också kunskap om varandras olika förutsättningar, säger hon.

Projektet Lokalhistoria och ABM är avslutat. Med sig har man erfarenheten av att det var något som de inblandade skolorna uppskattade.

– Lärarna var positiva till det här arbetsättet. Den lokala kopplingen har gjort det greppbart och bidragit till en aha-upplevelse. Det här kulturarvet är öppet och på det här viset kan de bygga sitt eget läromedel, säger Camilla Brodin, som nu hoppas kunna kopiera projektets upplägg och klistra in det i andra delar av regionen.

Text: Fredrik Swedemyr

Göteborgs Trädgårdsförening

kallar härmed till sin

Hedersledamot

Professorn m. m.

Herr J. E. Muschong

Göteborg den 19 September 1881.

Antoni Göth
Ordförande

Edman	W. M. M. M.	W. M. M. M.
Andersson	Augustin	Carl, M. M.
Karl, M. M.	J. M. M.	Fr. Löfgren, Direktör

Ett samarbete som ger eleverna makt över sin egen framtid

Det finns en stor pedagogisk resurs i det material som tillgängliggörs genom ett aktivt ABM-samarbete. Det framhäver Jan Nankler, lärare på Studieförberedande centrum i Göteborg.

I en helt annan del av Västra Götalandsregionen bestämde sig ABM-styrgruppen för att riva Törnrosahäcken som växt sig allt för hög kring vissa av ABM-institutionerna. Den hade kanske inte växt till ett ogenomträngligt omfång, men på sina ställen tillräckligt tät för att åtminstone riva upp ett och annat byxben.

Under ett antal seminarier med berättelser och berättande i fokus ville man helt enkelt lyfta fram ABM-sektorns nästan outtömliga källa av autentiskt material. Dokument, böcker, utställningar, som nu skulle kunna ta en betydligt större plats i människors vardag och ge näring åt ett lustfyllt berättande.

En av dem som nappade på idén var Jan Nankler på Studieförberedande centrum. Han och några kollegor hade sedan tidigare varit intresserade av just berättande. Det vitaliserade ABM-samarbetet och de olika seminarierna passade väl in i deras sätt att tänka.

– Berättandet som form är lättare att ta till sig. Vi fick ta del av Tanums provinsialläkares årsberättelse för år 1900. Det fanns så mycket fakta mellan raderna, som gjorde att man förstod hur folk hade det. Vi fick också ta del av material som berättade om en kvinna i Haga i Göteborg. Hon fick en oäkta dotter, som hon lämnade bort. Och som hon sedan på 30-talet ville få tillbaka. Även här var det mycket mellan raderna som talade om vilka tankar och idéer folk hade. Utifrån detta fick vi sedan fundera kring vilka berättelser man kan få inspiration till att skapa, säger han.

– Vi bestämde oss också för att gå till ett arkiv med eleverna och utifrån deras livssituation och bakgrund göra dem nyfikna på livsöden, som de kunde identifiera sig med, fortsätter Jan Nankler.

”Det kanske viktigaste med ABM är att man hämtar kunskap och utvecklar denna. En lärobok är fix och färdig och svarar inte mot fantasin. Det är inte säkert att arkiv, museer eller bibliotek gör det heller. Men det finns åtminstone en större möjlighet att svara upp till det.”

*Jan Nankler,
lärare*

sätter Jan Nankler.

Ett lustfyllt lärande

Studieförberedande centrum är en skola med individuella program. Man erbjuder utbildningar för de elever som kanske behöver lite mer tid till att fundera på vad de vill i livet. Det kan även vara elever som börjat en gymnasieutbildning, men som inte riktigt blev vad de

hade tänkt. SFC - Studieförberedande centrum erbjuder också utbildningar för dem som är nya i Sverige och kanske behöver förbättra sin svenska innan de går vidare till ett nationellt program. Undervisningen är individualiserad och anpassad för att passa elevernas olika behov. ABM öppnar i det här sammanhanget portarna till nya vägar att skapa ett lustfyllt lärande.

– Det kanske viktigaste med ABM är att man hämtar kunskap och utvecklar denna. En lärobok är fix och färdig och svarar inte mot fantasin. Det är inte säkert att arkiv, museer eller bibliotek gör det heller. Men det finns åtminstone en större möjlighet till det. En viktig bit är också att själv få hitta saker som kan bidra till att man får orientera sig i ett ämne. Eleverna lär sig att planera och får makt över sin egen framtid, säger Jan Nankler vidare.

Gränslöst berättande

I oktober 2006 besökte Jan Nankler Tanzania. Han besökte bland annat utbildningsdepartementet i Dar es-Salaam och fick möjligheten att etablera kontakt med en vänskola. Två år senare åkte en liten delegation på fyra lärare ner för att lägga upp ett konkret program för utbyte med Kibasila Secondary School i Dar es-Salaam och SFC i Göteborg. Nu är tanken att man ska kunna skapa ett lärande utifrån kontakten mellan de båda skolorna.

– Här utgör ABM-institutionerna vägar att hämta kunskap. Tanken är att eleverna ska skriva och berätta om hur det är här. De ska knyta ihop sin egen historia och upptäcka allt utifrån sig själva. Det kräver att man letar upp information om kommunen. Bland annat fanns det mycket om landskapsbildningen på museet i Skara. Det handlar om att läsa på svenska, översätta till engelska, skriva och skapa berättelser. Det är väldigt språkutvecklande, fortsätter Jan Nankler.

I samband med Tanzaniaprojektet var man även i kontakt med en filmare. Även om det i dagsläget ligger i träda, finns det idéer om att också skapa berättelser genom film.

Foto: Fredrik Swedemyr

Jan Nankler, lärare på Studieförberedande centrum i Göteborg tycker ABM-institutionerna har stora möjligheter att skapa en grund för ett fantasifullt lärande.

– Det är ett fantastiskt redskap. En kille som kanske har svårt att redovisa, kan skapa en berättelse och få godkänt i svenska. Jag tror det är en viktig gärning att jobba med detta. Inte bara för eleverna, utan även när det gäller att visa för kollegor att det finns många sätt för en elev att visa att han eller hon har fångat en kunskap.

Öppnar nya vägar

Just att hitta de alternativa vägarna till kunskap är ett slags signum för förhållandet mellan ABM och skolan. Ett förhållande som i vissa fall kräver att lärare tänker utanför ramarna för den lärobokbaserade pedagogiken.

– Eleverna tror att de kan läsa en bok och sedan pricka av den. Det man behöver idag är att träna upp sitt sätt att söka och ta reda på information. Det är nog den största utmaningen för oss lärare. Vi är sämre på att hantera dessa verktyg. ABM öppnar nya vägar för mig att utvecklas, förändra och nyfikengöra mitt eget arbete. En arkivhandling kan ge mig nya infallsvinklar och frågeställningar om hur det en gång var och hur det är idag. Det vi har att lära oss är att det är själva resan i sökandet efter kunskap som är målet, säger Jan Nankler.

Text: Fredrik Swedemyr

De följer spåren

Som ett pussel växer elevernas kunskap fram bit för bit och presenteras på nätet.

Att inspirera elever till att söka kunskap utifrån sin närmiljö, var en av utgångspunkterna för projektet Lokalhistoria och ABM. I Färgelanda har man lyckats väcka nyfikenheten och hittat nya vägar att plantera kunskap.

– Äntligen kan vi jobba på rätt sätt. Det är så här man vill att undervisningen ska vara. Vi har intervjuat gamla människor och på olika sätt sökt kunskap. Man behöver visa att här finns också en historia. Det betyder mycket för självkänslan, säger Louise Lundh lärare på Bruksskolan i Färgelanda, som var en av de skolor som deltog i projektet Lokalhistoria och ABM.

Eleverna jobbade löpande från årskurs fem till sex med temat Brukets historia i Ödeborg och Stigen. Eleverna fick själva upptäcka saker, som på olika sätt kunde knytas till temat. Bland annat har man intervjuat gamla arbetare på Gunnebo, läst artiklar i artikelarkivet på Bohusläns Museum och lånat böcker på biblioteket.

Bruksskolan var med i försöksomgången kring sajten Spår i landskapet, där olika skolor har samlat sitt lokalthistoriska material om skyttevärn, fornborgar, järnvägshotell och andra saker som på olika sätt satt sina spår i elevernas närmiljö. Man kan läsa och se bilder på hur det ser ut idag och hur det en gång var. Där hittar

man under en flik också en liten processbeskrivning, som berättar om vilka källor eleverna har använt sig av.

– Jag har saknat material som riktar sig till barnen. Därför blev Spår i landskapet en viktig resurs. På detta sätt bygger man upp ett levande läromedel om sin hembygd, som sedan kommande klasser kan fylla på. Man ska över en tröskel innan man hittar rätt i tekniken. Det är ju viktigt att det är användarvänligt. Men har man väl kommit

över är det en stor glädje att jobba på det här viset, fortsätter Louise Lundh.

Förutom på bibliotek och museer och genom intervjuer, har eleverna också kunnat hitta en del material i kommunarkiv och olika föreningsarkiv. En tanke med projektet

Jag har saknat material som riktar sig till barnen. Därför blev Spår i landskapet en viktig resurs. På detta sätt bygger man upp ett levande läromedel om sin hembygd, som sedan kommande klasser kan fylla på.”

*Louise Lundh,
lärare*

Lokalhistoria och ABM var också att lyfta de regionala och statliga arkiven som en resurs i skolarbetet.

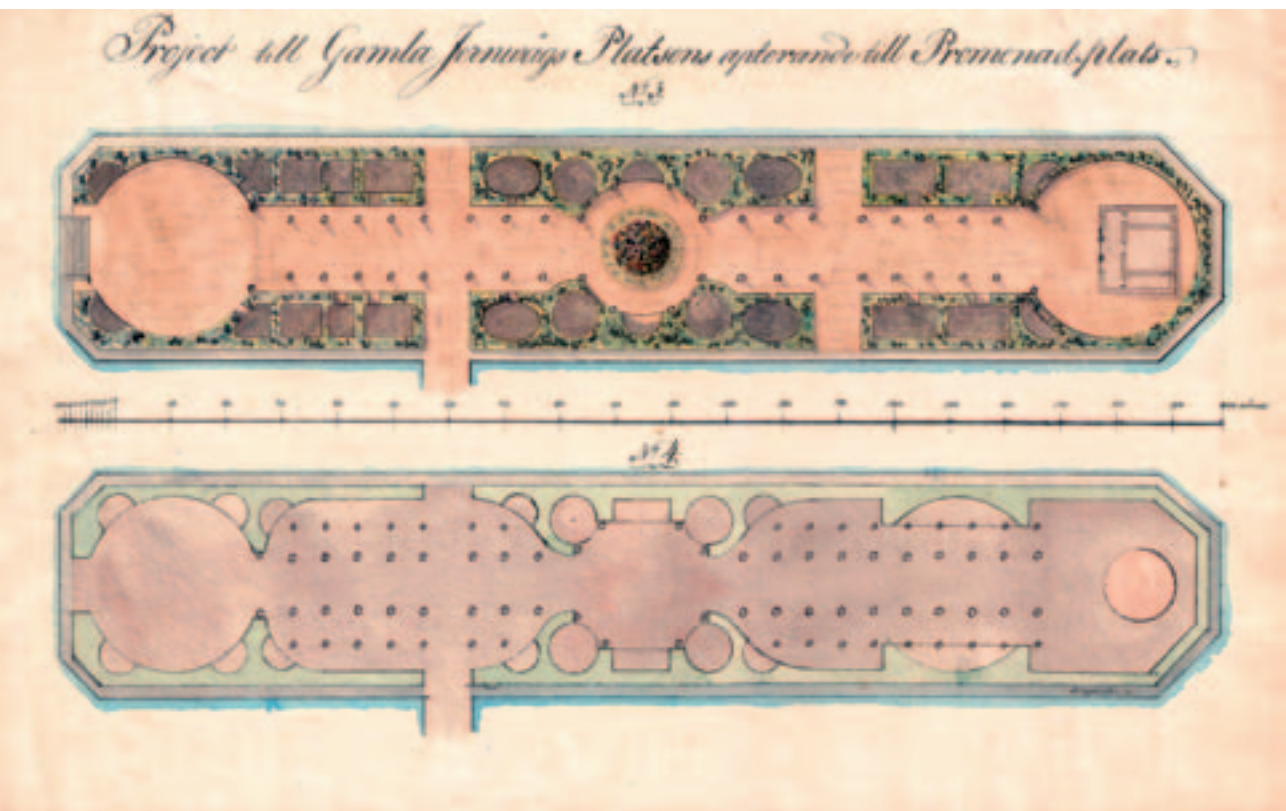
En lagfart kan berätta något om en gård. Den kan vara en del av ett större pussel, som så småningom ger en bild av hur livet på gården har gestaltat sig genom historiens gång.

Att bygga kunskap på det här viset ligger i linje med läroplanen för årskurs fem, som bland annat tar upp att eleverna ska känna till sin hembygds historia och hur den har format kulturen.

– Det har bitvis varit ett intensivt arbete och en utmaning att jobba med 26 elevers

tolkningar och olika vinklar av det övergripande temat. Elever i årskurs fyra behöver också mer stöd i att tolka bilder och ta till sig texten i ett gammalt tidningsklipp. Det är klart att det hade varit lättare om alla jobbade med samma sak. Men det blir lön för mödan när man ser att det finns ett genuint intresse för det man jobbar med. Det här fyller många funktioner, även rent socialt. Människor har ringt upp mig när de läst om det som eleverna har gjort. Folk växer när de får ta del av sin egen historia. Det känns roligt och det är viktigt att ta barns arbete på allvar, säger Louise Lundh.

Text: Fredrik Swedemyr

Project till Gamla Jernvägss Platsens apterande till Promenadplats. Material Region- och Stadsarkivet Göteborg

Där eleverna styr

“Det är eleverna som ska styra form och innehåll när de gör egna arbeten, inte materialet”, säger Hillevi Johansson, bibliotekarie på Äsperödsskolan i Uddevalla.

Barnen i klass 3A berättar ivrigt att de inledde hela sitt temaarbete om Uddevalla genom att Hillevi kom till klassrummet och presenterade Uddevallas del i Vestro Gothia på storbildsskärm. Därefter fick de vid ett par tillfällen, i både skolbiblioteket och klassrummet, upptäcka det gamla Uddevalla vid datorerna på egen hand.

– Upplägget på webbplatsen har en bra struktur som fungerar för barnen. De förstod hur allt hängde ihop med en gång, fortsätter Hillevi.

Barnens forskarfrågor

När alla kände sig hemmastadda i sin virtuella hemstad och visste vad som gömde sig där, formulerade barnen forskningsfrågor tillsammans med Hillevi och sin lärare Eva Zackariasson.

Frågorna handlade om sådant som barnen var nyfikna på och ville ta reda på mer om; till exempel var en byggnad låg, vad den användes till och om den finns kvar idag. Och det är just det momentet som är så viktigt, menar Hillevi.

Det är det som gör den efterföljande informationsökningen meningsfull.

– Barnen gör ett arbete där de verkligen lär sig något, istället för att bara skriva av. Det blir en process som leder både till kunskap om processen – och till kunskapen i sig.

När barnen kände sig nöjda med sina

gemensamma forskningsfrågor valde de ut en byggnad var, som de ville titta närmare på med hjälp av frågorna. Två av barnen i klassen berättar att de fick ta det som blev kvar sist, teatern.

– Men det gjorde ingenting, för det var jättekul! Den var i trä och därför brann den upp. Och man kunde ha bröllop där! Nu är det bara en park.

Barnen plockar efter en stund upp sina Uddevalla-mappar, som innehåller betydligt mer än själva svaren på forskningsfrågorna.

– Ja, vi kom ju på en del själva när vi hade varit inne och kollat på Vestro Gothia. Också har vi gått runt på stan och tittat och tagit bilder också.

Webben i ett sammanhang

Det visar sig att Eva kombinerat Vestro Gothia med tankekartor, stadsvandringar - och ett lyckat möte på en parkeringsplats. Där stötte klassen nämligen på Stefan Bergendahl, en kännare av rang när det gäller Uddevallas historia.

– Stefan berättade att det ligger en sjöman begravd vid Slöjdhuset. Han hjälpte till att släcka elden vid branden och andades in så mycket rök att hjärtat stannade, berättar ett av barnen.

När jag frågar om de vet något mer om stadsbranden 1806 är det många som kan svara. Från Vestro Gothias virtuella Uddevalla vet de att bara tre hus fanns kvar när branden

Det är ett material som är nära eleverna - det handlar om barn.”

*Hillevi Johansson,
skolbibliotekarie*

FAKTA VESTRO GOTHIA

“Smyg in bakom dörrarna i arkiv, bibblor och museer.”

Vestro Gothia är en lekfull sajt för barn om historia och natur. Vestro Gothias ambition är att väcka barns nyfikenhet med det lokala kultur- och naturarvet som utgångspunkt. Pedagoger kan hitta tips att jobba vidare med och barnen själva kan söka i de digitaliserade samlingarna. Den del av Vestro Gothia som heter Tidsjakt är upplagd kommunvis. Varje kommun presenterar tider och händelser i spelform. Tidsjakt är under uppbyggnad. Vestro Gothia är ett samarbete mellan Regionbiblioteket, Regionarkivet, Västarvet, Landsarkivet, Innovatum Science Center och kommunerna i Västra Götalandsregionen på uppdrag av Kulturnämnden i Västra Götalandsregionen.

www.vestrogothia.se
www.tidsjakt.se

Kontakt: Ulrica Wallin, ABM-konsulent, Kultur i Väst Regionbiblioteket, ulrica.g.wallin@vgregion.se

Barnen i 3A på Åsperödsskolan i Uddevalla arbetar med det lokala kulturarvet. Foto: Ulrica Wallin

lagt sig och att bara ett av dem, Margretelund, finns kvar idag. Av Stefan har de dessutom lärt sig att just det huset klarade sig ifrån branden eftersom det skyddades av stora, fuktiga träd.

Givande för många

Flera av barnen fortsätter med att berätta att de "varit inne på Vestro Gothia hemma" med sina syskon och föräldrar. Småsyskonen uppskattade materialet lika mycket som barnen i klassen och en pappa hade inte alls lyckats bra med spelet om TIGER, där det gäller att para ihop rätt ord med rätt bild ur textilindustrin.

– Jag som lärare tycker att Vestro Gothia, och framförallt Uddevallas del som vi ju jobbat mest med, är en riktig skatt, säger Eva och fortsätter med att vända sig till barnen:

– Som fröken ska man ju kunna så mycket. Men i Vestro Gothia finns så mycket mer än det jag kan berätta. Allt det skulle inte få plats i ett frökenhuvud.

När jag frågar barnen om de tycker att det är något speciellt som jag borde skriva om Vestro Gothia föreslår ett av dem genast att:

– Om det är några fröknar som ska läsa måste du skriva att de ska gå in och kolla på Vestro Gothia och sen ska de jobba med det i skolan för det är jättekul! Och man hittar sånt där som man inte hittar nån annanstans.

När jag frågar om de inte saknar något, eller om vi kan göra något ännu bättre, får jag ett svar jag har hört förr: "Spelen är kul. Ännu mera spel kunde det va..."

Innan jag lämnar Åsperödsskolan frågar jag Hillevi varför hon valt att använda sig av Vestro Gothia i arbetet med skolans 3:or?

– Det finns så lite material om lokalhistoria för barn och texter riktade till vuxna är svåra. Vestro Gothias material tillgängliggör det hela på en lagom nivå. Det är inte för mycket, så att de blir avskräckta, och det är skrivet på ett bra sätt. Det är ett material som är nära eleverna - det handlar om barn.

Text: Ulrica Wallin

Här för man världsarvet vidare

Tanums kommun och Vitlycke museum har skapat en alldeles speciell förskola

“Det här är en unik plats och det måste lyftas fram”, säger Ingmarie Berggren förskollärare på Världsarvsförskolan vid Vitlycke museum.

Förskolan startade 2006 och har gett ett stort antal barn en del av ett världsarv med sig i livet. På förskolan jobbar förskollärare och museipedagoger ihop. Nu ska erfarenheterna samlas i ett nystartat utvecklingsprojekt.

Ute i bronsåldersgården har ett tjockt täcke av blöt snö lagt sig. Runt kokgropan framför ett av stenåldershusen leker Oliver och Isak. Just den här dagen finns lågorna bara i fantasin. I fantasin finns också en värld, som är en del av Olivers, Isaks och alla de andra barnens vardag på Världsarvsförskolan. Här planterar man en del av vår forntid i barnens medvetande på ett ganska unikt sätt.

– Det blir naturligt att lära sig av allt som finns här. Att man lagar mat i gropar. Är vi i bronsåldersgården är det en annan tid och vi jämför förr och nu. Vi gör exkursioner och tittar på hällar och andra platser häromkring. Barn är utforskande. Det är viktigt att inte bara förmedla ett världsarv. Det handlar också om att väcka en nyfikenhet, berättar Ingmarie Berggren vidare.

Själva profilen är natur, kultur och världsarv. Genom att ta avstamp i forntiden, får barnen också reflektera kring hur vi lever idag. Därför

blir även vårdandet av naturen och andra aspekter på miljön del av barnens vardag.

– Miljö är en viktig bit i vår verksamhet. Vi försöker skapa ett ansvarstagande. Var slänger man skalet när vi har ätit frukt? Vi är en utomhusförskola och barnen får också lära sig att hantera sin omgivning. Det kan handla om ställen där de behöver klättra eller att det finns vatten i bäcken, säger Ann-Christin Eriksson, också förskollärare.

Barnen i fokus

På Världsarvsförskolan jobbar man utifrån barnens egen kreativitet. Med utgångspunkt i vad de själva vill skapa försöker man samtidigt ge dem perspektiv och utmaningar.

– Vill de göra halsband har vi inga färdiga plastpärlor här. Istället får barnen göra sina egna små kulor och bränna. Vi försöker hela tiden hitta saker i naturen som vi kan använda, säger Ann-Christin Eriksson och framhäver även att det är viktigt att inte överösa barnen med gälla färger.

– Det handlar om att utveckla sitt seende och att de inte ska bli påtvingade alla färger som de möter i vardagen annars. Vi försöker lära barnen att se gråskalorna och vänta in, fortsätter hon.

På Världsarvsförskolan jobbar förskollärare och museipedagoger tätt ihop. Tre dagar i veckan är en museipedagog med barnen. Arbetet ser lite olika ut beroende på vilken åldersgrupp

”Tidigare har vi försökt göra ett program utifrån vad vi själva har prioriterat. Nu sker det på barnens villkor och det är bra.”

*Hans Lundenmark,
arkeolog och museipedagog*

Efter en förfrågan från Tanums kommun inledde Vitlycke museum ett samarbete kring Världsarvsförskolan. Forskollärare Ingmarie Berggren har varit med sedan starten. Hon tycker det är viktigt att väcka barnens nyfikenhet. Här får barnen lära sig alltifrån hur man bodde under bronsåldern till var man slänger bananskalet efter fruktstunden. Foto: Fredrik Swedemyr

de jobbar med just för dagen. Ibland är det en tur till någon av hällarna kring museet. En annan dag är barnen med och gräver ett dike eller på annat sätt deltar i ett riktigt arbete i bronsåldersgården.

– Tidigare har vi försökt göra ett program utifrån vad vi själva har prioriterat. Nu sker det på barnens villkor och det är bra. Det kan kännas svårt ibland, eftersom det inte alltid är så uppenbart för barnen vad en arkeolog kan. Men det är en utmaning. Vi har tidigare jobbat med femåringar. De minsta barnen här är en helt ny åldersgrupp. Här är det bra att kunna ta tillvara förskolepedagogernas kunskaper om hur det är att jobba med små barn, säger Hans Lundenmark, arkeolog och en av tre museipedagoger på Vitlycke museum.

Tillströmningen av barn till Världsarvsförskolan sker genom kommunens vanliga kösystem. På så vis hoppas man även kunna nå barn som kanske inte annars skulle ta del av ett kultur- och världsarv.

– Jag har träffat många föräldrar som inte varit här förut. Vi försöker också vara med på föräldramöten och ge museets perspektiv på verksamheten, berättar Hans Lundenmark vidare.

Modell för samarbete

Att få ihop ett samarbete mellan två olika huvudmän, som i viss mening företräder två olika organisationskulturer, är också en utmaning. Tanums kommun tog initiativet till Världsarvsförskolan och museet ställde upp med lokal och personal.

– Det är jätteviktigt att man pratar samma språk för att en sådan här satsning ska fungera. Vi har märkt att det inom förskolevärlden finns en annan hierarki och det är inte alltid vi jobbar eller tar beslut på samma sätt. Men vi har pratat oss fram nu under de här två åren, fortsätter Hans Lundenmark.

Samtidigt har man nyligen startat ett treårigt utvecklingsprojekt kring Världsarvsförskolan. Tanken är att samla de erfarenheter man har gjort just när det gäller samarbetet mellan de två huvudmännen.

– Det här har varit en resa för båda parter. En stor erfarenhet är att man måste delta i varandras arbete med rätt saker och definiera gemensamma arenor. Det behövs en stark struktur där man vet vad man samplanerar om. De erfarenheter vi har kan vara fruktbara även inom andra områden, där man jobbar med olika huvudmän, säger Anita Larsson Modin, tjänstledig museichef på Vitlycke och som nu jobbar med utvecklingsprojektet kring Världsarvsförskolan för Västarvets räkning.

Text: Fredrik Swedemyr

Kreativitet som lockar föräldrar

Regina Almén har sin dotter Novelle 3,5 år på Världsarvsförskolan. Att mycket av verksamheten sker utomhus och en annorlunda pedagogik var det som Regina tyckte lät intressant.

– Det man gör på en traditionell förskola, gör vi ändå hemma, säger hon.

Regina Almén är själv uppväxt i Tanum. Men hon besökte inte Vitlycke förrän hon var runt 20 år.

– Vi var inte precis överösta med världsarvet när jag gick i skolan. Det känns roligt att min dotter kan få det med sig tidigare i livet, säger hon.

I dag jobbar hon som gymnasielärare och undervisar bland annat i svenska. Regina kan inte direkt säga att hon är en särskilt aktiv kulturinstitutionsbesökare. Och dottern Novelle

är inte ett barn som annars skulle få med sig kulturarvet genom flitiga museibesök.

– Det kan jag inte påstå. En del av att man väljer den här förskolan är att man inte behöver ha dåligt samvete för att man inte kommer iväg.

Att det är en utomhusförskola och en förskola där man lyfter fram kreativiteten är något som hon ser som ett stort värde.

– Det är kul att man här börjar från scratch. Som att de gör sina egna kulor. En stor del av vinsten är att det inte finns färdigt material till allt. Här hittar man andra och kreativa sätta att skapa, säger Regina Almén.

Regina Almén tycker det är positivt att det inte finns färdiga lösningar.

Aven för Carl-Johan Redemo var utomhusverksamheten en lockande faktor när familjen fick erbjudande om förskoleplats till dottern Amalia. Han ser det också som ett bra sätt att visa att barn många gånger klarar av mer än vad vissa tror.

– Vi blev glada att Världsarvsförskolan fanns som alternativ och såg det som en chans när vi fick erbjudandet. Här kan man verkligen tala om kompetenta barn. De är med i hela processen. Många föräldrar kanske inte tror att barnen ska klara av det. Men här visar man att det går, säger Carl-Johan.

Barnen vistas i en miljö som på ett naturligt sätt skapar referensramar till både nutid och forntid. Hällen blir ett begrepp. Det kan också handla om att lära sig läsa tecken eller forntida matlagningssmetoder, som att steka bröd.

– De får med sig ett vokabulär och kan tala om hur symbolen för båt ser ut på en hällristning. Det känns väldigt kul, säger Carl-Johan vidare.

Aven om Världsarvsförskolan i sig har ett unikt innehåll och mycket av det barnen får med sig känns angeläget, så finns det en sida av verksamheten som haltar en smula.

– Det är nästan en förutsättning att man har bil, säger Carl-Johan, som upplever att det nästan är något som tas för givet när man bor i Tanum.

På förskolan är man väl medveten om just denna problematik och frågan om tillgänglighet i den här meningen har varit uppe förr. Det finns inga bra cykelvägar och få möjligheter att ta sig till museet med kollektivtrafiken.

– Detta var en grej för oss när vi skulle välja. Fixar vi detta? Hade vi inte haft bil hade det varit kört, säger Carl-Johan Redemo.

Att barnen får visa att de kan mer än vad många tror, anser Carl-Johan Redemo är bra.

Text: Fredrik Swedemyr

Ny utbildning fångar behovet av samverkan

ILund har man satsat på en ABM-master, som ger studenterna goda förutsättningar att möta framtidens behov av samverkan inom ABM-sektorn. Genom att erbjuda en master, öppnar man även för en fördjupad ämneskompetens.

– Vi har enats om en gemensam plattform, som uttrycker vårt sätt att se på ABM. Man ska vara klar över att det handlar om olika traditioner och det finns olikheter i hur man ser på vissa saker. Men det finns också mycket gemensamt. Exempelvis jobbar man på arkiv, museer och bibliotek med besökare, kund eller vad man nu vill kalla det. Man jobbar också med att förmedla kultur, säger Anneli Palmköld på Avdelningen för ABM vid Lunds universitet, som varit koordinator för den nya utbildningen.

Genom sammanslagningen skapar man en kontaktyta mellan de olika traditionerna och stärker ABM-perspektivet. Studenterna läser först en gemensam termin och väljer sedan inriktning mot biblioteks- och informationsvetenskap, museologi eller arkivvetenskap. Under termin två och tre varvas sedan ämnesspecifika kurser med gemensamma kurser. Den fjärde

och avslutande terminen ägnas åt ett examensarbete, där studenterna fördjupar sig i någon av de tre inriktningarna.

Lär sig hitta lösningar

Efter avslutad kurs ska studenterna, enligt utbildningsplanen, ha utvecklat kunskaper för sina framtida yrkesroller inom biblioteks-, arkiv- eller museisektorn. I relation till den framtida yrkesrollen, tänker man sig även att man på masterutbildningen formar framtidens ledare.

– Vi tänker i andra änden också. Vad är det för typ av studenter som kommer ut? Förutom de rent formella kraven på att man ska ha en fil. kand. har vi intervjuer, där vi bland annat bedömer lämpligheten för utbildningen och ett framtida yrkesliv. Vi tänker oss att det är framtidens ledare som kommer ut, att de ska ha ett fågelperspektiv på verksamheterna som gör att de kan jobba som biblioteks- eller arkivchefer eller chefer på andra nivåer. Det är klart att dessa jobb inte finns direkt. Men vi förbereder studenterna på att jobba med strategiska frågor och verksamhets-

Vi har enats om en gemensam plattform, som uttrycker vårt sätt att se på ABM. Man ska vara klar över att det handlar om olika traditioner och det finns olikheter i hur man ser på vissa saker.”

*Anneli Palmköld,
koordinator*

utveckling, fortsätter Anneli Palmsköld.

På utbildningen tillämpar man en problem-baserad inlärningsmetodik. En metodik som har utvecklats i utbildning av läkare, men som också uppmärksammats i andra sammanhang. Den bygger på att eleverna får reflektera över ett specifikt, men fiktivt, fall. De diskuterar i grupp, drar sig tillbaka för att reflektera själva och återsamlas för att komma fram till en gemensam lösning.

– På motsvarande sätt jobbar vi. Det kan handla om hur man organiserar kunskap utifrån exempelvis en betaltjänst för att läsa vetenskapliga artiklar, museernas söksystem eller en hemsida för en örtbod. Studenterna får sedan diskutera frågor som, vilken kunskap finns? Är det användarvänligt? Vilken källkritik kan man tillämpa? Det är ett väldigt konkret sätt att jobba som fångar in annat än det som står i läroböckerna, säger Anneli Palmsköld.

Ökad bredd

Masterutbildningen ligger under institutionen för kulturvetenskaper. Respektive grundutbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap, arkivkunskap och museologi finns kvar. Genom att satsa på en sammanslagen masterutbildning, öppnar man även upp för en möjlighet att fördjupa ämneskunskaperna för exempelvis blivande bibliotekarier.

– Vi har exempel på någon som är utbildad lärare, konstvetare och ingenjör, som går utbildningen. Jag tycker det är roligt med den här bredden, berättar Anneli Palmsköld vidare.

Samtidigt påpekar hon att det fortfarande huvudsakligen är humanister på utbildningen.

Eftersom utbildningen är så pass ny, har man i dagsläget inte gjort några direkt riktade insatser för att nå specifika målgrupper, som eventuellt efterfrågas i arbetslivet.

– När det gäller informationsinsatser, så skickade vi ut information till dem som tagit ut en fil.kand inom de senaste åren från Lunds universitet. Sedan försöker vi också vara med i

olika tillfällen där vi möter studenter. Men vad som också är viktigt är att vi försöker informera mot arbetsmarknaden.

– Det var lite nervöst när vi drog igång. Men vi har fyllt våra platser och det visar att det finns ett stort intresse för den här typen av masterprogram, som har en tydlig inriktning mot ett yrke. Det kommer säkert dröja något innan det har spridit sig att det är öppet för alla, fortsätter hon.

Krav på samverkan

En bakgrund till ABM-masterutbildningen i Lund är Bolognaprocessen, där utbildningarna delas in i olika nivåer. Med indelningen följer också tydliga kursplaner och mål, vilket i slutändan underlättar för en blivande arbetsgivare att se vad hon eller han kan förvänta sig av studenterna.

Samtidigt har också förutsättningarna för arkiv-, biblioteks- och museiverksamheterna förändrats under de senaste decennierna. Gränserna har många gånger blivit oskarpa, inte minst mot bakgrund av digitaliseringen.

Detta skapar också möten mellan användare och företrädare för de olika verksamheterna, som i viss utsträckning kräver en bättre samverkan.

– Många besökare möter tingen som finns på bibliotek, arkiv och museer i digital form. Vi har också diskuterat vem besökaren är. I viss mån är det samma person som besöker de olika verksamheterna. Det finns många beröringspunkter och det är viktigt att få en helhetssyn under utbildningen, säger Anneli Palmsköld.

Många av studenterna ser, enligt Anneli Palmsköld, digitaliseringen som en möjlighet. Det har också öppnat upp frågor kring den framtida yrkesrollen. I en tid då alltmer blir användarstyrt, framhäver hon rollen som lots eller guide genom det digitalt kodade kulturlandskapet.

– Ett viktigt område är de källkritiska aspekterna, som handlar om vad kunskap är. Hur hanterar man dessa aspekter när mycket

Anneli Palmsköld på Avdelningen för ABM på institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet har varit koordinator för den nya masterutbildningen. Genom utbildningen skapar man en bättre kontakter mellan arkiv, bibliotek och museer. Foto: Göran Olsson, KG Pressfoto

material är digitalt? Det är en viktig fråga. Biblioteket är exempelvis en kunskapskälla när man är nyfiken på något eller ska lösa olika uppgifter. Men unga idag går ofta till Wikipedia. Då är det en viktig fråga vad biblioteken kan erbjuda istället. Alla som är under 25 är inte experter på att söka på nätet. Det kommer fortfarande behövas kompetent personal som kan förhålla sig källkritiskt och sökoptimera, säger Anneli Palmsköld.

En social medvetenhet

Hon understryker även vikten av det sociala rummet. Studenterna diskuterar under utbildningens gång vilka ramar som gäller och vad respektive verksamhet kan erbjuda i ett visst socialt sammanhang. Det kan handla om att

skapa en medvetenhet kring varför människor överhuvudtaget går på museer, bibliotek eller söker sig till olika arkiv.

– De får vara med att utveckla ABM-institutionerna och göra dem mer synliga och självklara. Mycket inom kultursektorn måste hela tiden värderas. Jag tror studenterna får en solid grund för att skapa olika värden. Sedan kanske det inte alltid fungerar som de har tänkt. Men de kommer i varje fall veta varför, säger Anneli Palmsköld.

Text: Fredrik Swedemyr

Jag är proffs – klart jag vet bäst... ...Eller?

Kunden, besökaren eller användaren. Namnen är många. Men brukaren i någon mening har fått ett större inflytande. ABM-sektorn står mitt i ett paradigmskifte. Hon eller han är inte bara passiv mottagare av information. Olika digitala resurser skapar helt nya former för en aktiv brukarmedverkan. ABM-konsulent Ulrica Wallin reflekterar över hur ABM-sektorn går från ett gammalt kunskapsmonopol till en ny värld där Internet skapar helt nya förutsättningar för vår syn på kunskap.

Foto: Annica Fredberg

I november 2008 deltog jag vid två nationella, nordiska ABM-konferenser; *Kulturarven til alle* i Oslo och *ABM-förmedling* i Lund. I Oslo var det statliga ABM-utveckling som höll i trådarna medan det i Lund var Skånes Arkivförbund, Lunds universitet och Kulturen som tillsammans ansvarade för arrangemanget.

Kulturarven til alle och *ABM-förmedling*. I mina öron är det två namn som utlovar ungefär samma sak. Det handlar om att kulturarvet tillhör alla - och det handlar om hur alla ska få tillgång till det. Men så fort jag sett respektive konferensprogram blev jag tveksam. Gömde det sig i själva verket två helt olika perspektiv bakom de snarlika namnen?

Stora förändringar på gång

Oslokonferensen såg ut att vara fylld av föredrag om digitalisering, portaler, databaser och open access. Det kändes opersonligt och oinspirerande och det skulle kunna bli ett skräckexempel på en klubb för inbördes beundran, där man bara pratar digitalisering för digitaliseringens egen skull.

Tack och lov visade sig mina farhågor helt obefogade. Dagen i Oslo fick mig att inse att vi befinner oss mitt i ett paradigmskifte och att vi om några år kommer att prata om tiden före och efter det som just nu sker inom ABM-sektorn. Vad är det då som sker? Jo, plötsligt är användarna inte bara mottagare av information – de är aktiva på en mängd olika sätt. Tidigare har ett begränsat antal personer besökt våra

arkiv, bibliotek och museer. De har fått tillgång till ett begränsat utrymme och ett begränsat utbud. Men framtiden ser helt annorlunda ut - och den är redan här. Institutioner som förut haft runt tusen besökare per år, kan idag ha hundratusentals virtuella besökare att förhålla sig till. Problemet med dessa nya besökare är att de inte nöjer sig med ett begränsat utbud.

De vill ha allt. Och inte nog med det. De vill kunna lägga till sin egen kunskap också!

Vems sanning gäller?

När jag började arbeta med ABM-frågor för drygt fem år sedan, var tolkningsföreträdet en het potatis: ”Vi kan väl inte släppa in barn (läs amatörer) i våra sammanhang hur som helst? Vi som är proffs vet ju faktiskt vad som är rätt!” Kommentarer som de här stötte jag på dagligen i mitt arbete med den pedagogiska webbplatsen Vestro Gothia, vilken främst har som mål att göra barn och unga nyfikna på det lokala natur- och kulturarvet. Många barn tröttnar fort om man redogör för händelser i detalj. Ger man dem istället ledtrådar och delar av information kan man locka dem att själva gå vidare och ta reda på mer. På så sätt får de inte den professionella sanningen serverad för sig – men de blir motiverade att ta reda på sin sanning och bilda sig en egen uppfattning.

Liknande diskussioner kring sanningar fördes också vid de berättarseminarier, som den regionala ABM-sektorn i Västra Götaland genomförde under 2008. Vid ett tillfälle delades deltagarna, vilka kom ifrån både ABM- och undervisningssektorn, in i grupper som försågs med autentiska historiska dokument. Utifrån dessa skulle grupperna skapa var sin berättelse.

Och i slutet av dagen enades alla om att det var ett omöjligt uppdrag... När jag arbetade som pedagog i grundskolan gick jag tillväga på liknande sätt och barnen satte då genast igång att skapa berättelser med liv och lust. Har ni räknat ut varför de vuxna misslyckades? Jo, det handlar naturligtvis om sanningen. Ingen

av grupperna hade fått en komplett historia att arbeta utifrån. För att få ihop en berättelse var de tvungna att lägga till egna antaganden – och tänk om de inte stämde överens med sanningen!

När seminariedeltagarna insåg att de inte skulle få ihop några berättelser, frågade de sig istället om det historiska är primärt eller sekundärt? Är det kanske viktigare att människor skapar egna, delvis fiktiva, berättelser med det historiska som utgångspunkt och inspiration? Nya berättelser där historien fungerar som spegel? Är det kanske så människor gör historien till sin?

Historia för alla på YouTube

Ett europeiskt land där staten tydligt visar på en öppnare väg är England. Exemplet vi fick i Oslo var National Archives och deras utbildningsavdelning, där visionen bland annat handlar om att förvandla ”den egna” statliga arkivinformatonen till historia för alla, history for everyone. För att närma sig det behöver man läsa upp dörrarna till arkiven - och där är digitaliseringen och teknologin några av de viktigaste nycklarna. National Archives delar villigt med sig av material som har statlig copyright och använder sig sedan länge av nedladdningsbara dokument, videokonferenser och temachatter i sitt arbete med skolklasser. Idag fortsätter man den pedagogiska utvecklingen genom att lägga ut sitt material på webbplatser som Flickr och YouTube, för att få till stånd nya diskussioner kring olika ämnesområden.

Och Sverige inspireras...

Under konferensen i Lund presenterades det nationella arkivprojektet Folk i rörelse, vilket är en webbsatsning inspirerad av just National Archives pedagogiska arbete. Tack vare ett nationellt uppdrag kring arkivpedagogik har vi nu fått början till något som kan bli riktigt användbart för landets gymnasieskolor på webben. En webbplats om tiden mellan 1870

och 1920 som handlar om demokrati, värderingar och moral – och som sätter dokumenten och människorna i centrum.

Vid en genomläsning av övriga programpunkter i Lund anade jag en viss mossighet, i tydlig kontrast till Oslodagen, som vid första anblick hade ett opersonligt men onekligen modernt tilltal. Men precis som i fallet med Oslokonferensen blev jag snabbt överbevisad. En av de första talarna inledde med att ge den alternativa titeln Historien är ny till sitt föredrag.

Sedan fortsatte han med att vi borde ”gå nakna in i arkivet”. Då blev det riktigt spännande! Vi måste helt enkelt vara medvetna om att vi bär med oss vår tids kultur, och att vi behöver klä av oss den för att kunna klä på oss en annan tid. Det är vår tids frågor som styr vad vi tycker är intressant i historien. Alltså har vi historien med oss, här och nu. Med den insikten blir det för mig än mer självklart att redskap som YouTube och wikis, där användarna också kan vara producenter, är nödvändiga inslag i ABM-sektorns utveckling.

Demokratiska wikis

Och det är just wikis som givit diskussionerna kring tolkningsföreträdet ny kraft: ”Hur ska vi yrkesverksamma förhålla oss till alla amatörer som skriver precis vad de vill på webben? Det är ju rena vilda västern!” Jag tror att denna diskussion, som lyftes i både Oslo och Lund, är ett nödvändigt steg i den demokratiseringsprocess som tolkningsföreträdet just nu genomgår. Användarna vill ha tillgång till all relevant information som går att frambringa i ett visst ämne, för att kunna bilda sig en egen uppfattning. Och den uppfattningen vill de sedan kunna dela med sig av till andra. Som

yrkesutövare kan man känna sig hotad och maktlös inför situationen – men det finns hopp...

I Norge tycks det idag råda ett tydligt användarfokus, vilket gör wikiformen till ett välkommet inslag i ABM-sammanhang.

Antingen är det så att man på Oslokonferensen valde att presentera de ideala tillstånden, enligt staten, eller så är Norge i detta fall ett föregångsland.

I Lund diskuterade man vad som sker med våra ABM-verksamheter nu när wikis är ett faktum. Det handlar inte längre bara om att digitalisera det egna materialet, utan också om vad vi gör med allt det som användarna producerar digitalt? Vårt utbudsmonopol är borta – och

tack vare det har vi fått större möjligheter att nå betydligt fler användare. Det som inledningsvis kan låta som en paradox blir tydligare när man blandar in källkritiken: Trovärdigheten på en wiki skapas av författarnas samlade bidrag. Om en författare skriver något med tveksamt innehåll ifrågasätts detta genast av de övriga. Som författare på en wiki behöver man ha kunskap – och man behöver kunna förhandla om den. Wikis är med andra ord en mycket lämplig arena för proffs, något många redan insett och fler kommer att göra.

Du sköna nya värld?

I en värld där information färdas blixtnsnabbt är det omöjligt för en sektor att inte påverkas av vad som sker på andra håll. Det är med andra ord inte så konstigt att konferenserna i Oslo och Lund till syvende och sist visade sig handla om samma sak – ett paradigmskifte. ABM-sektorn är på väg från ett gammalt kunskapsmonopol till en ny värld, där internet skapar helt nya förutsättningar för vår syn på kunskap.

ABM-sektorn är på väg från ett gammalt kunskapsmonopol till en ny värld, där Internet skapar helt nya förutsättningar för vår syn på kunskap.”

*Ulrica Wallin,
ABM-konsulent*

Text: Ulrica Wallin

Kunskap i en digitaliserad värld

Forskningsprojekt belyser förtroendet för källor på nätet

Helena Francke från Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap vid högskolan i Borås är en av forskarna i det tvärvetenskapliga projektet, som bland annat undersöker gymnasieelevers förtroende för Wikipedia. Foto: Fredrik Swedemyr

Vem äger kunskapen? Gränsen mellan experten i någon mening och den så kallade breda allmänheten blir i en tid av digitalisering allt tunnare. Wikipedia och andra webb 2.0 verktyg är en del av dagens lärande och skapar nya pedagogiska förutsättningar. Men kan man lita på innehållet i en blogg eller vad som står i Wikipedia? I ett tvärvetenskapligt projekt försöker man få en bild av vilket förtroende gymnasieelever har till den här typen av källor.

– Man har öppnat upp för ett student-aktivt lärande. Eleverna får formulera sina egna problem och söka sin egen information. Utvecklingen har gått från ett textboks-baserat lärande, där en bibliotekarie plockar fram en bok, till att eleverna nu i första hand söker på

Internet, säger Helena Francke, forskare på Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås.

Tillsammans med andra forskare från Högskolan i Borås och Göteborgs universitet, jobbar hon med projektet EXPertis, Auktoritet och Kontroll på Internet (EXAKT): En studie av formandet av källkritik i webb 2.0 miljöer för lärande.

Samtidigt som lärare och bibliotekarier ofta framhåller källkritiska problem när det handlar om Wikipedia och bloggar, har detta blivit ett allt vanligare verktyg för gymnasieelever i sökandet efter information. I takt med utvecklingen har det, enligt projektbeskrivningen, blivit speciellt intressant att undersöka hur människor förhåller sig till de uppgifter de hittar

i ett specifikt ämne eller artikel på webben när en författares formella expertis och möjlighet till kontroll över informationen har ersatts av en nästan total öppenhet. Vem som helst kan skapa ett konto i Wikipedia eller en blogg och börja lägga upp information om i princip vad som helst. En del av projektet handlar om hur förtroendet för kunskapens auktoritet trots denna utveckling ändå upprätthålls.

– Resurserna på webben är mer flexibla idag och det är fler som skapar dem. Det vi har fått fram i undersökningen så här långt är att eleverna använder Wikipedia, framförallt som en bakgrund. Det är ett enkelt sätt att få ett sammanhang. Men det är få som refererar till Wikipedia. Ofta går man i så fall vidare till andra källor, säger Helena Francke vidare. Användandet speglar i viss mening den vardag gymnasieelever befinner sig i. Ena timmen har man kemi och nästa samhällskunskap. Wikipedia ger en första överblick i ett specifikt ämne. Samtidigt har eleverna hela tiden krav på sig så länge de går i skolan. De skriver rapporter och blir bedömda, vilket kan göra att de är tveksamma till att referera till den här typen av källor.

– Hade lärarna sagt att det räckte med att referera till en sida på webben eller Wikipedia, skulle kanske eleverna i högre grad göra det, säger Helena Francke, men ser inte något i dagsläget som tyder på att Wikipedia kommer få samma auktoritet som exempelvis Nationalencyklopedin.

– Vissa artiklar kommer man möjligen kunna använda som förstahandsinformation, om man kan motivera att det är en trovärdig källa. Men jag tror inte Wikipedia generellt

kommer kunna användas i den här betydelsen. Det hänger ihop med hur många som går in och kontrollerar innehållet. En del artiklar har väldigt få användare som för in ändringar och diskuterar, säger Helena Francke vidare.

Kunskap för och av alla

Just den kollektiva kontrollen är något som, inte minst av Wikipedias grundare Jimmy Wales, har framfört som en av de stora fördelarna med Wikipedia. Enligt Wales, är det just möjligheten att följa hela utvecklingen kring en artikel, vad som kommenterats, lagts till eller dragits ifrån, som gör det till en så unik kunskapskälla. Wales framhäver också

att sanningen uppstår just i samspelet med någon annan. Ett antal människor kommer helt enkelt överens om vad som är sant. I encyklopedin kan man bara ta ställning till en färdig artikel och har ingen möjlighet att se vilka resonemang eller alternativa sanningar som har figurerat. Även Harvard-professorn Yochai Benkler lyfter fram värdet av Wikipedia i sitt resonemang

kring ”Open-source economics”.

Han tar upp ett exempel med en tjej som vill göra ett arbete om Barbie och visar vad man hittar i två kommersiella uppslagsverk och på Wikipedia. I jämförelsen visar Benkler att informationen om Barbie får ett betydligt bredare perspektiv på Wikipedia, där hela genusaspekten, kommersialiseringen och huruvida hon är en bra förebild belyses, medan det bara står ett par rader om dockans historia i betalversionerna.

Benkler framhäver att vi i dag lever i en värld där en stor del av kommunikationsresurserna ligger i allas händer och att den kunskap eller erfarenhet var och en kan tillföra ett alltmer

”Man har öppnat upp för ett studentaktivt lärande. Eleverna får formulera sina egna problem och söka sin egen information.”

*Helena Francke,
forskare*

sammanlänkat system är en unik tillgång. I Norge har man nyligen gjort den digitala versionen av Store norske leksikon, Norges nationalencyklopedi, tillgänglig gratis för alla på nätet. Här har man också inspirerats av Wikipedia. Lexikonet innehåller 300 000 kvalitetsgranskade artiklar. Men nu släpper man även in allmänheten, som kan skicka in förslag på nya artiklar, korrigeringar och lämna kommentarer.

Följa med in i källorna

Inom ramen för EXAKT-projektet lyfter man även fram möjlighet att följa källorna och den kollektiva framväxten av kunskap på Wikipedia som något unikt. Men eftersom den svenska versionen av Wikipedia har få användare jämfört med den engelska, kan det vara svårare att upprätthålla auktoriteten på samma sätt som andra formella expertiskällor. Därmed inte sagt att den engelska versionen skulle ha uppnått full auktoritet som kunskapskälla. Snarare att möjligheten till kontroll och diskussion kring en given artikel är större. Samtidigt tycks eleverna, enligt Helena Francke, inte riktigt fånga möjligheten att fördjupa sig i artiklarna och se hur olika personer har resonerat kring innehållet.

– Vi har inte hittat något i vår studie som pekar på detta. Men jag tror mycket handlar om tid. Att följa ett resonemang på det här sättet tar både tid och energi, säger hon.

En av slutsatserna i den första studien är att det finns ett behov av att följa eleverna in i källorna när de genomför sina skolarbeten.

– Det handlar om att arbeta med informationshanteringsfrågor, inte som separata moduler i undervisningen, där kanske klassen kommer till biblioteket eller bibliotekarien till klassrummet och pratar om informationssökning, utan i nära anslutning till elevernas arbeten. Där man också tittar på trovärdigheten i olika källor och funderar på hur man kan gå vidare i undervisningen. Det gäller att inte bara lära ut reglerna för källkritiskt

granskande. Man behöver utgå från konkreta exempel i varje undervisningssituation.

– Eleverna skriver kanske ett arbete och hittar en webbsida. De har ofta fått en del redskap att bedöma trovärdigheten, exempelvis vem som står bakom och andra indikatorer för att mäta trovärdigheten. Men problemen är när dessa signaler inte är så tydliga. Man behöver följa med i praktiken, där problemen uppstår och då behöver det finnas en lärare eller bibliotekarie till hands, säger Helena Francke, som understryker vikten av att just bibliotekarier och lärare närmar sig varandra i undervisningen.

– Eleverna sitter ändå där med sina laptops, skriver och söker information. Där kan också bibliotekarien komma in och vara en pedagogisk resurs, fortsätter hon.

Rusta för framtiden

Samtidigt är det viktigt att ur ett pedagogiskt perspektiv förhålla sig till hur lärare och bibliotekarier kan rusta eleverna med ett källkritiskt tänkande för ett lärande även utanför klassrummet.

– Det handlar om att bygga upp en framtida förståelse. Vi vet inget om hur vi kommer kommunicera i framtiden och det är bra att få en förståelse för problematiken, säger Helena Francke vidare.

Projektet genomförs under tre år och bygger på olika studier. Den del där man har intervjuat och följt elever i två gymnasieklasser i deras skolarbete, är nu avslutad. Senare kommer man försöka få en bild över hur kunskapens auktoritet byggs upp av författarna bakom artiklarna på Wikipedia och i bloggsfären. Här är utgångspunkten just den möjlighet att följa en artikels framväxt och hur olika författare hela tiden måste förhandla kring sin egen kunskap. Avslutningsvis kommer resultaten för hur dessa redskap används av elever i undervisningen ställas mot författarnas försök att skapa trovärdighet för den information de producerar.

Text: Fredrik Swedemyr

K-samsök gör det svenska kulturarvet tillgängligt

Forskningsprojekt belyser förtroendet för källor på nätet

Genom en gemensam ingång ska alla som är intresserade av kulturarvsinformation kunna komma åt flera databaser. K-samsök lanserades tidigare i år och är ett första steg mot en fungerande samsökning för museerna. Per Lekholm, IT-samordnare på Väst- arvet, har jobbat med portalen. Han ser den som en viktig länk i tillgängliggörandet av vårt kulturarv. ”Om t. ex någon vill skapa sitt eget fotoalbum från hembygden eller hitta argument för att överklaga ett vägbygge står vi till tjänst med underlag till detta. Gränsen går vid kommersiell användning av materialet”, skriver Per Lekholm.

Foto: Fredrik Sveteby

I februari lanserades en första version av K-samsök som skall göra det lättare att hitta saker i museisamlingar, bibliotek och arkiv. Fram tills nu har det varit ett problem att veta på vilken hemsida eller institution man skall leta för att hitta föremål, foton eller arkivhandlingar. Någon samlad bild har inte gått att få.

K-samsök är en webbtjänst som gör det möjligt för vem som helst att lägga till ett sökformulär på sin hemsida där man kan hitta foto, föremål, arkivhandlingar ur kulturarvs-

samlingar och så småningom även böcker vid en och samma sökning. Enkelt kan man beskriva det som en sorts Googlesökruta för samlingar i museer och andra kulturarvsaktörer. Poster i K-samsök kan också levereras till Europeana, den europeiska samsöksportalen.

Det hela började 2008 med att Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer och Väst- arvet satte igång att utveckla en gemensam söktjänst och under året har många andra museer, Riksarkivet och Kungl. biblioteket visat intresse för att ansluta sig till

tjänsten. Under 2009 kommer Kalmar läns-museum, Tekniska museet, Arkitekturmuseet, Nordiska museet m. fl. att lägga in sina föremål och bilder i sökfunktionen. KB ligger i start-groparna för att utnyttja den.

För er som vill ansluta er till K-samsök har vi utvecklat teknik för att era data skall gå att ”skörda” till en gemensam K-samsöksserver som förvaltas av RAÄ. Det ni behöver göra är installera en liten programsnutt - som vi kan tillhandahålla - på er egen webbserver, och ändra lite på inställningarna så att era data hamnar på rätt ställe.

Om allt går som vi hoppas kommer det inom två år att gå att leta i större delen av svenska samlingar i en enda sökning. Sökformuläret kan man lägga till på många ställen, så varför inte lägga till en sökruta på din egen hemsida? Vill du inte få upp allt kan du ställa in formuläret så att träffarna begränsas till ditt intresseområde.

Liten exkurs om information/exformation

Det är alltså möjligt att söka bland miljontals föremål och bilder från museisamlingar och då är det kanske på sin plats att fråga sig vad man skall ha all denna information till? Redan i dagsläget är det svårt att dra fram den information man är intresserad av ur den massa som finns att hitta på all världens hemsidor.

Information jag hittar, dvs data, säger ju inget i sig, det är när jag tar in och ger den form den kan resultera i förståelse. Detta förutsätter dock att jag sällar och slänger bort det allra mesta av de fakta jag hittat. Det är bara de fakta som har något samband sinsemellan som hjälper mig att förstå. Att informera sig och förstå bygger på att jag väljer bort det allra mesta och ser sammanhangen mellan den lilla återstoden av data. Kort sagt: jag exformerar.

Tidigare under historien har vi fått hjälp med detta exformationsarbete. Fram till mitten på 1400-talet var det ett mycket begränsat antal texter som man lade ner möda på att kopiera

i handskrifter, med Gutenbergs uppfinning kunde urvalet bli bredare men vilka texter som helst publicerades ändå inte. Det normala har varit att en författare lagt ner massor av tid och möda på att samla in fakta, sållat och ordnat till ett sammanhang som en förläggare tagit ställning till om det är värt att publicera. Om du tittar i litteraturlistan i en fackbok förstår du vad jag menar. Författaren har läst kanske 50 andra böcker och satt ihop och dragit ifrån. Kunskaper bygger på att man abstraherar – bokstavligt ”drar bort”. Bara för att något som är abstrakt kan vara svårt att förstå, tror vi kanske att det är något som är komplicerat.

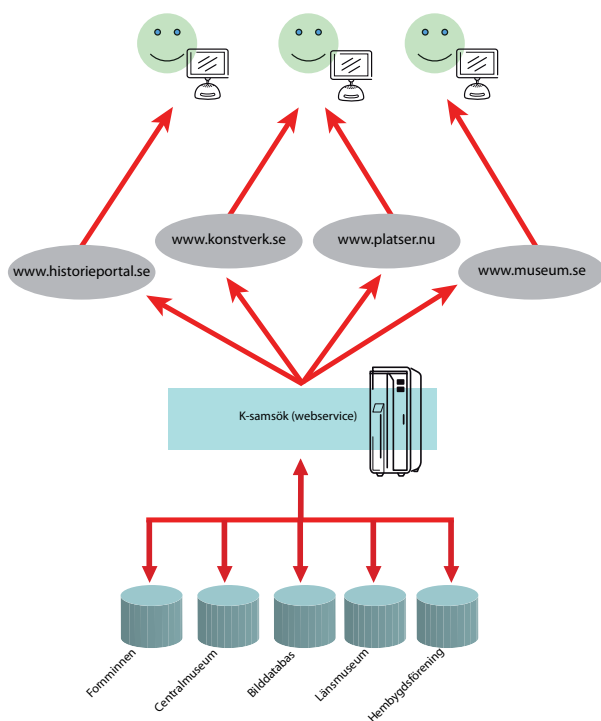
Men i själva verket är det abstrakta något som är förenklat. Ju mer abstrakt – ju mer renrakat på detaljer och egenheter. Om jag vill förstå Versaillesfreden 1919 så lägger jag inte vikt vid vem som tillverkat järnvägsvagnen villkoren lades fram i, hur vädret var vid tidpunkten för underskriften eller vilken färg Lloyd George hade på byxorna. När jag vill beräkna energin som går åt att lyfta en sten struntar jag fullständigt i allt utom två saker – massan hos stenen och hur högt jag skall lyfta den.

Internet är fullt av fakta av skiftande kvalitet, och idag finns det nästan inga trösklar kvar för vad som kan publiceras. Källkritik har blivit ett allt viktigare begrepp. Informationen på Internet får vi till stor del exformera själva.

Maskiner skapar mening – den semantiska webben

I K-samsök finns som sagt redan flera miljoner poster och fler lär det bli. Det lutar alltså åt att vi får sälla bort ännu mer själva. Men kanske ändå inte, här finns en ljuspunkt. När jag söker på Google får jag upp en träfflista. Det enda denna lista säger är att det finns någon slags relation till webbsidan och det jag sökte på.

Sökte jag på ”Stockholm” kan jag få upp en sida där det berättas att Strindberg dog i Stockholm, eller vilka hotell som finns i Stockholm, eller kommuninformation från Stockholms stad. En vanlig html-länk säger

Modell av hur K-samsök fungerar som en kopplingsdosa mellan ägare av kulturalarvsinformation (t ex museer och andra myndigheter) och de institutioner, företag och föreningar som vill använda informationen på sina webbplatser. Grafik: Fredrik Swedemyr Källa:www.raa.se

inget om vilken typ av relation som finns mellan två sidor, bara att de har en relation. Det är detta som numera kallas "the web of pages".

I K-samsök har vi gått ett steg längre. I tjänsten har vi förberett oss för en ny typ av länkning. Varje enskilt objekt i databasen har en unik identitet och också en egen webbadress. Detta är centralt. Vi använder oss också av RDF-format (Resource Description Framework) – där länken kan ges ett logiskt predikat.

Ett logiskt predikat är inte riktigt samma som det vi lärde oss på svensklektionerna utan alla bestämmningar av ett subjekt. I länken finns ett subjekt, ett predikat och ett objekt. Detta betyder att vi redan i länken kan ange vilken typ av relation som finns. Stockholm kan vara dödsort för Strindberg, tillverkningsort för en Hauptbyrå, huvudstad i Sverige osv. Nu är det fina i kråksången att maskiner kan koppla dessa

länkar till sammanhang. Medan vi sysslar med annat sniffar sökrobotar runt och kopplar ihop huvudstäder, tillverkningsorter och dödsorter från fler källor. Våra föremål och foton kan kopplas ihop med föremål och bilder från helt andra RDF-källor som vi inte ens visste fanns!

Samband uppstår. Detta är detta som kallas "the web of data". Enskilda data kan kopplas ihop med data från annat håll. Om vi använder RDF-länkning kan datorer på egen hand från t ex ett exemplar av "Röda rummet" i Libris, nysta fram August Strindberg, andra titlar av honom i andra bibliotek, uppsättningar av hans pjäser, hans dödsort, föremål som tillhört honom och bilder, släktingar, vänner och förläggare osv av det som finns på webben med RDF-länkar, och vi kan ta del av det färdiga resultatet.

Öka tillgängligheten

Medan utvecklingen nu verkar gå i en riktning där allt mer information läses in med nationella brandväggar som stänger ute för makthavarna obehaglig information, med direktiv som tillåter upphovsrättsinnehavare att ha sitt eget rättsmaskineri, för att inte tala om patent som hindrar mig från att ta del av min egen genetiska kod, vill vi med K-samsök tillgängliggöra maximalt med kulturarvsinformation.

Om t. ex. någon vill skapa sitt eget fotoalbum från hembygden eller hitta argument för att överklaga ett vägbygge står vi till tjänst med underlag till detta. Gränsen sätter vi vid kommersiell användning av materialet.

Vad kan man mer tänka sig att använda K-samsök till? Som användare kan jag tänka mig många olika saker, som utvecklare vill jag gärna höra vilka behov och önskemål som eftersöks. Hör av dig - eller ännu bättre - utveckla din egen applikation. Här är i alla fall några exempel.

I Västra Götalandsregionen där jag är verksam håller flera kommuner på att bygga upp lokalthistoriska rum där arkiv, bibliotek och museiföremål skall göras tillgängliga.

Här utgår jag från att K-samsök får en viktig betydelse i att utveckla tillgängligheten och intresset för historien och orten. Meningen är ju att göra det enkelt att hitta information och genom att ha färdiga sökfrågor och förinställda formulär kan man hjälpa datorovana personer att hitta.

Kommer detta att ge invånarna en ny syn på sig själva och omvärlden? Får vi nya grupper som är intresserade av lokalthistoria? Det skulle jag gärna vilja veta.

Jag har också fått frågor från bekymrade lärare som tycker att det är jobbigt att gallra i materialet man hittar i en sökning i samlingar och arkiv. I K-samsök är det möjligt att göra ett urval av särskilt intressanta objekt och visa dessa med en specialdesignad sökfråga. Lärarna skulle här kunna få hjälp att få detta urval. Det är kanske här museipedagoger och andra skall

lägga en hel del krut i framtiden?

I Sverige har utvecklingen av mobilguider tagit fart. Besök en plats, ring upp, hör en berättelse, när berättelsen är slut får du möjligheten att få bilder m.m. hämtat direkt till mobilen då man i K-samsök kan koppla bilder till platser. Längre fram blir det möjligt att koppla posterna direkt till GPS-system.

Låt oss hoppas att vi blir framgångsrika med att medborgare och skolelever utnyttjar K-samsök och får fram intressant material som de sedan själva sammanställer till berättelser och redovisningar. Vi själva eller någon annan kan skapa gränssnitt på webben med färdiga mallar där det är möjligt att enkelt göra en egen virtuell utställning med en blandning av material från K-samsök och egna texter och bilder. Det skulle kunna handla om "Fiskehistoria i Mollösund" eller kanske "Ubåtsbygget i Tranemo" eller varför inte "Dräktspännen under medeltiden" som någon lajvare gjort. Detta skulle vara ett sätt att realisera verkligt deltagande av sektorns brukare. Gå sedan in på webben och se hur andra valt och valt bort och skapat sammanhang ur sitt urval.

Numera är det också möjligt att skriva kommentarer till foton och föremål som du hittar på Västarvets söktjänst. Med medborgarnas hjälp höjer vi kvaliteten på innehållet i våra databaser. Kanske skall tjänsten integreras i hela K-samsök?

Kan vi dessutom få mer film och ljud ur samlingarna tillgängliga kan det bli hur kul som helst! Att digitalisera film och ljud är hur som helst prioriterat i Västarvet i år.

Ja, vad vill du använda K-samsök till?

Text: Per Lekholm

Vill du läsa mer?

Information om

K-samsök - www.kulturarvsdata.se

Västarvet - www.vastarvet.se

Europeana - www.europeana.eu

RDF-format - www.w3.org/RDF

Samarbete i ABM-länet Västernorrland

Förra året lanserades portalen Europeana. Miljontals dokument, ljudfiler, fotografier och annat material har samlats in från olika bibliotek, arkiv och museer i en rad europeiska länder. ABM Resurs i Västernorrland har sedan drygt ett år tillbaka arbetat med EuropeanaLocal. Tillsammans med andra regioner i Europa bidrar man nu till att tillgängliggöra en stor del vårt europeiska kulturarv på webben. Märta Molin på ABM Resurs skriver om arbetet med EuropeanaLocal och om vad som har satt ABM-länet Västernorrland på kartan.

Foto: Björn Grankvist

Klart vi kan göra större skillnad tillsammans. Speciellt som vi i Västernorrland fokuserar tillväxtfrågor, det livslånga lärandet, institutionsförnyelse och brukaren. Hållbarhetsperspektivet, oavsett om det har en ekonomisk, social eller ekologisk dimension är alltid angeläget. All vår verksamhet, den vi bedriver sektorsvis och den vi bedriver tillsammans, ska kännetecknas av hållbarhet.

Västernorrländsk representation i EuropeanaLocal

Hösten 2007 bjöds ABM Resurs, som enda

region i Sverige, in att samarbeta inom det treåriga projektet EuropeanaLocal. Denna inbjudan hörsammade vi med glädje och sedan juni 2008 arbetar vi aktivt tillsammans med regioner i samtliga EU-länder med att tillgängliggöra kulturarvsmaterial i portalen Europeana.

Vad är syftet med EuropeanaLocal?

Syftet med projektet är naturligtvis att få ABM-institutioner att kunna leverera kulturarvsdata till Europeana, men också att hitta sätt att föra samman informationen från de tre sektorerna och att förädla den i samverkan.

Under tre års projekttid siktar EuropeanaLocal alltså på att förbättra det gränsöverskridande användandet av digitala källor som förvaltas av regionala och lokala institutioner inom EU. Dessa institutioners digitala material ska tillgängliggöras genom portalen Europeana, som i sin tur är en fortsättning av European Digital Library (EDL). Det digitala kulturarvs-material som i projektet ska göras tillgängligt kommer från fyra typer av institutioner – såväl offentliga, som privata och ideella på regional och lokal nivå: bibliotek, museer, arkiv samt ljud- och bildarkiv. De regionala och lokala institutionernas digitala material i projektet är stort och mångfasetterat, och det spänner över alla typer av kulturhistoria samt kulturella och språkliga kategorier som finns inom EU.

EuropeanaLocal ska bilda ett ”Best Practice” nätverk, finansierat av EU under eContentPlus-programmet. Projekt EuropeanaLocal bygger på användningen av befintliga samarbetsnätverk av lokala och regionala institutioner som tillsammans bildar ett konsortium bestående av 27 länder. De deltagande parterna bidrar tillsammans med bred erfarenhet av den kulturella sektorn, av hanteringen av digitala samlingar, av standarder samt av förvaltnings- och tillgängliggörande. Målsättning är att efter projekttidens slut ha tillgängliggjort 20 miljoner digitala objekt genom Europeana.

Ytterligare målsättningar är att införa digitala standarder, specifikationer och verktyg för att kunna samsöka, samla in och använda digitalt källmaterial från alla i projektet deltagande kulturarvsinstitutioner samt fastställa på vilket vis lokala och regionala kulturarvsinstitutioner fortsättningsvis kan ansluta sina digitala samlingar till Europeana.

Europeana är en jättestruktur med massor av dataleverantörer. Det som kommer att ske inom EuropeanaLocal i varje land är att man etablerar en ”skördare” det vill säga en dator som hämtar upp data från de lokala systemen. Data om vad varje system innehåller, samt frimärksstora bilder av materialet sparas i skör-

daren. Detta sekundära källmaterial hämtas sedan enligt standardiserade dataprotokoll av Europeanas servrar med jämna mellanrum (Skördarnas data ska vara format enligt formatet Dublin Core med vissa tillägg. Leveransen sker enligt OAI-PMH).

Europeanas och EuropeanaLocals språk-överbyggande ambitioner är intressanta. Hittills har översättningar av sidor på Internet oftast skett med hjälp av automatiska översättningsverktyg. Resultatet är kanske acceptabelt, men sällan bra. I Europeana har man ambition att använda flerspråkiga ordlistor som nycklar emellan språken och föremålen. Ett tidigare projekt Michael (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe) byggde upp listor av detta slag. Resultaten från Michael ingår i Europeana och kommer att arbetas in i presentation och sökhjälpmedel.

Den person som söker och finner material i Europeana får med dessa hjälpmedel förhoppningsvis en kort presentation på sitt eget språk eller på engelska och möjlighet att sedan följa länkar till den ursprungliga databasen och objekten.

Orsaken till att vi ville delta i EuropeanaLocal var tvåfald. Dels att få del av det tekniska utvecklingsarbete som sker i samarbete mellan Europeana och de europeiska projekten dels att kunna förmedla en bild av Västernorrland och norra Sverige till personer med andra modersmål. Vi ser också att den samverkan och samordning som behövs mellan institutionerna i regionen för att kunna leverera material tidigare saknat tydliga incitament. Vi tror därför att vi är på väg att erövra en samordning även på den digitala arenan.

ABM-länet Västernorrland

Vi västernorrmlänningar brukar säga att vi är ett ABM-län, åtminstone vi som arbetar i sektorn. När man poängterar en särart som vi gör, är det för att man tror att man i någon bemärkelse är annorlunda. Är vi det? Ja, vi tror det för att arkiv, bibliotek och museer har samverkat tämligen

organiserat sedan mitten av 1990-talet. Vi tror det för att arkivsektorn i länet är osedvanligt stark; vi kan räkna till drygt 300 anställda och här finns en rad unika verksamheter som:

- Norra Europas största arkiv – Landsarkivet i Härnösand
- Troligen Europas modernaste ”digitaliseringsfabrik” som ligger i Fränsta, Ånge kommun: MKC, Media Konverterings-Centrum, en avdelning i Riksarkivet med en produktion på över 100 000 bilder per dag!
- Sveriges ”arkivskyltfönster” – SVAR-Svensk Arkivinformaton (en avdelning i Riksarkivet)
- Ett 60-tal studenter och omfattande forskning - Arkiv- och informationsvetenskap vid Mittuniversitetet
- Ett slott fullt med företagshistoria – SCA:s centralarkiv vid Merlo slott i Timrå
- Vattenfalls centralarkiv i Näsåker
- Gemensam forskarmiljö för sex olika arkiv – ACN - Arkivcentrum Nord i Härnösand, där landstinget, kommunen, landsarkivet, föreningsarkivet, näringslivsarkivet och Bolagsverket finns samlokaliserade

Till detta kan läggas föreningsarkiv, näringslivsarkiv, kommunarkiv, verksarkiv och en rad enskilda arkiv...

Vi brukar säga att vi har 100 museer i länet också, med tillsammans cirka 130 anställda.

De finns på läsmuseet, kommunala museer, enskilda museer och hembygdsgrändar. Och till detta lägger vi en väl utbyggd bibliotekssektor med nära 200 anställda.

Samverkansinitiativet ABM Resurs

Samverkan då? Som vi skriver har ABM-sektorn varit samordnad sedan mitten av 1990-talet, framförallt genom nätverket ABM Kulturarv, där ett 40-tal verksamheter finns företrädda och träffas kontinuerligt.

Nätverket diskuterade tidigt en sam-

ordningsfunktion för ABM-sektorn. Detta fångades upp av de regionala verksamheterna landsarkivet, länsbiblioteket och läsmuseet, som 2002 sökte och fick finansiering för en förstudie som genomfördes 2003. Kartläggningen visade entydigt att intresset för ökad samordning mellan arkiv, bibliotek och museer i Västernorrland var stort. Utifrån förstudien etablerades ABM Resurs och i projektform sjuöppades och testades de perspektiv och frågor som efterfrågades i förstudien ABM Samverkan i Västernorrland.

Under projekttiden med ABM Resurs fokuserades framförallt gemensam fortbildning, IT-samordning, omvärldsbevakning, tillväxtfrågor och forskning. När projekttiden var över och ytterligare en utvärdering genomfördes fick de samverkande institutionerna ytterligare belägg för att intresset och viljan till samverkan i Västernorrland var stort.

Sedan dess har samma institutioner drivit och utvecklat samverkansfunktionen ABM Resurs.

Hållbara tankar och uthålligt ABM-samarbete

I vår rapport *ABM Samverkan i Västernorrland* skriver vi:

“I rapporten avser vi med samordning verksamheter i olika organisationer som är delvis ordnade i förhållande till varandra; man samordnar verksamheter för att kunna ta ett mer samlat grepp. Med samverkan menar vi delvis samorganiserad verksamhet tvärs organisationsgränser. När samverkan fördjupas övergår den i samarbete, vilket innebär ett mer reellt och ömsesidigt arbets- och erfarenhetsutbyte, vilket förutsätter omfattande samplanering”. (sid 16)

Sedan 1990-talet har vi samordnat oss och utvecklat hållbar samverkan, och några verksamheter har idag ett väl fungerande samarbete,

även om vi har mycket kvar att utveckla innan vi kan börja tala om hela Västernorrland som ett ABM-samarbetslän.

Så vad gör vi?

Oförtrutet fortsätter vi anordna gemensamma seminarier/fortbildningsdagar/konferenser där vi tar upp viktiga och gemensamma frågeställningar. Det är idag något av löpande verksamhet vid ABM Resurs. Vi fortsätter värdera och mäta betydelsen av vår gemensamma sektor, framför allt genom så kallade turismekonomiska mätningar och vi har hittills värderat den turistekonomiska betydelsen av ett länsmuseum, ett landsarkiv, ett sambibliotek, en hembygdsgrd, SVAR, två Naturrum, ett industriminne och ett före detta skogshemman som fungerar som besöksmål sommartid, så vi vet nu med bestämdhet att vi spelar stor roll för länets turismsektor.

Vi tar aktiv del i länets gemensamma arbete med regionala tillväxtfrågor och vi arbetar aktivt med omvärldsbevakning bland annat i syfte att påskynda viktig och nödvändig institutionsförnyelse. Som ett sätt att gå från samverkan till samarbete, driver vi sedan några år portalen Kulturarv Västernorrland

Dessutom producerar samma institutioner tillsammans med det lokala föreningslivet böcker i serien "Orientera dig om...". Hittills tillsammans med en medeltidsförening, ett par orienteringsklubbar och kommunala kulturverksamheter, och de foldrar vi producerat har haft en minst sagt rykande åtgång!

På det regionala planet har vi förutom gemensam fortbildning, IT-samordning, omvärldsbevakning, tillväxtfrågor och forskning även drivit en gemensam kampanj i drygt tre år: Efterkrigstidens miljöer och minnen. I den arbetade ett 20-tal institutioner tillsammans med att tillgängliggöra en spännande epok i vår historia. Projektet resulterade i en gemensam webbplats. Idag arbetar vi på samma sätt med transporter och resandets historia.

Ett projekt i fas med ABM som resurs för det livslånga lärandet är vår satsning på "1000 vägar". Det är en studiecirkel om hembygdsforskning i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan, länsmuseum, landsarkivet och läns- och kommunbiblioteket, som vi utvecklade under 2008 och fortsätter med under 2009. Och för att markera att ABM är för alla håller vi tillsammans med Länsstyrelsen Västernorrland på att producera en ABM-folder på de största invandrade språken i länet. I samma anda har vi förberett portalen Kulturarv Västernorrland på att göras flerspråkig.

Vi har under åren genomfört en hel del aktiviteter för sektorn som inte ensidigt varit utbildande utan mer trevliga; gemensamma måltider, studieresor och studiebesök. Vi har även laborerat med andra sätt att göra gemensamma satsningar än i seminarieform, och har därför genomfört några stora mässor, bland annat kring den statliga Access-satsningen.

Vilka är våra mål?

- Att nå en ännu högre grad av samarbete mellan arkiv, bibliotek, museer och andra relaterade verksamheter
- Att ytterligare tydliggöra ABM-sektorns roll och betydelse i samhället
- Att tillsammans nå fler och yngre brukare, framförallt i miljöer där människor dagligen rör sig, såväl i verkliga livet som i det virtuella

Text : Märta Molin

Genus- och mångfalds- perspektiv i arkivverksamhet

”Eftersom genusperspektivet har slagit igenom inom ett antal forskningsområden som exempelvis humaniora och samhällsvetenskaper är det naturligtvis synnerligen viktigt att även kulturarvsinstitutioner aktivt medverkar till att uppmärksamma de maktrelationer som styr synliggörandet av mäns och kvinnors olika samhällsroller över tid.” Detta skriver landsarkivarie Louise Lönnroth, som också ser tydliga kopplingar mellan genus- och mångfaldsperspektivet. Genom att bredda perspektiven på verksamheterna argumenterar Louise Lönnroth för ökad kvalitet inom forskningen. Något hon menar handlar om att få en djupare förståelse för vårt samhälle i dåtid och nutid.

Foto: Fredrik Swedemyr

Arkivarier på offentliga arkivinstitutioner är mycket noga med att inte försöka styra forskningen. Vi har alltid fått inpräntat i oss att vi skall tillhandahålla ett arkivmaterial, där man varsamt har slagit vakt om den ursprungliga ordningen. Idealet är att presentera ett välordnat arkiv för en forskare som fritt och med egna utgångspunkter kan börja botanisera i det. Våra arkivförteckningar har länge med sina översiktliga upplysningar betraktats som förment ”objektiva”, varför de också oftast ger ett ganska torftigt intryck. Vi sätter dock en ära i att uppräta dessa redovisningar efter väl beprövade, över hundra år gamla ordningsprinciper. Det viktigaste har varit att säkra handlingarnas identitet och sammanhang inom arkivbildarens verksamhet. Ett admin-

istrativt perspektiv har dominerat. Inte förrän på senare tid har man börjat försöka utveckla nya redovisningssystem med syfte att spegla modern arkivbildning. Huvudinriktningen är dock fortfarande densamma: Dörren skall stå på glänt till skattkammaren, men det är forskarens uppgift att hitta skatten!

Medan vi ordnar dessa arkiv och ger våra forskare basala sökingångar till materialet ökar vi själva våra kunskaper högst väsentligt. Det paradoxala är att studenter vid våra universitet knappast hinner få ett grepp om ett arkivmaterial under sin begränsade uppsatsskrivaretid medan vi, som dagligen umgås med handlingarna, själva vant svänger oss mellan olika bestånd och vet hur man letar i dem. Erfarenheten säger oss att intensiv handledning från

arkivariernas sida kan ge snabba och utmärkta resultat, men vanligen är det inte vi som har den rollen utan deras lärare. Forskning bedrivs parallellt av universitetsfolk och arkivarier men sällan i samarbete. Samma förhållande har uppmärksammats i museivärlden, där man nu, bland annat genom att man inrättat en forskarskola vid Nordiska museet, hoppas på en närmare samverkan mellan museer, universitet och högskolor. Museer och arkiv är kultur- arvsinstitutioner, som har mycket gemensamt men också stora olikheter. En sådan olikhet är naturligtvis att de offentliga arkiven styrs av lagar men skillnaden är också stor i sättet att samla in, systematisera och presentera det kulturarv vi förvarar. Museerna har tidigt, till skillnad från arkiven, inte skyggat för att direkt vägleda sina besökare i tolkningen av sitt material. Utställningar och programverksamhet har ofta uttalade budskap till besökarna. Detta arbetssätt har arkiven också, på senare år, försiktigt börjat tillämpa men då huvudsakligen i arkivpedagogisk publik verksamhet för barn och ungdomar. Traditionell arkivforskning i våra forskarsalar bedrivs på samma sätt som tidigare. Samtidigt har både arkiv och museer från departementshåll uppmanats att pröva nya perspektiv i sin verksamhet. Syftet är att nå nya besökare och användargrupper. Med tanke på museernas arbetssätt och närmandet till universitet och högskolor är det inte egendomligt att de, före arkiven, uppmanats att introducera sådana nya perspektiv under mer organiserade former.

2001 tillsattes en statlig utredning med uppdrag att utarbeta förslag till hur genusperspektivet skulle kunna få större genomslagskraft i museernas verksamhet. Enligt direktiven skulle fyra områden undersökas, nämligen utbildningsmöjligheter, forskning samt utställnings- och programverksamhet. Man fick även i uppdrag att utreda möjligheterna att etablera en resursenhet för genusfrågor på museerna. Utredarna bestod av företrädare för museer, arkiv och forskarsamhället. Ord-

förande var professorn i historia Ann-Sofie Ohlander. Slutrapporten *Genus på museer* (Ds 2003:61) överlämnades i januari 2004 till kulturministern.

För mig, som representant för arkivvärlden, gav utredningsarbetet anledning till flera reflexioner bl a över hur genusperspektiv eventuellt skulle kunna introduceras i arkivverksamhet, trots att vi arbetar på ett annorlunda sätt än museerna, inte minst när det gäller strukturerandet av våra respektive arkivbestånd. Från genusperspektivet är steget inte långt till mångfaldsperspektivet och jag kommer här kort att utveckla varför dessa båda perspektiv kan kombineras och vitalisera vår verksamhet i framtiden.

Vad menas med genusperspektiv?

Regeringen poängterar i propositionen *Kulturpolitik* (1996/97:3) det ansvar som kultursektorn har att belysa köns- och jämställdhetsperspektiv. Det manliga kulturarvet har hittills dominerat. De centrala museerna har i sina regleringsbrev, liksom Arkivverket, numera krav på sig att i sin verksamhet beakta flera perspektiv t ex kön, klass, etnicitet och generation. Det mångkulturella perspektivet betonas allt mer.

Det är inte ovanligt att man blandar ihop begreppen kvinno-, jämställdhets- och genusperspektiv, men det finns en utvecklingslinje från kvinnoforskning via jämställdhetsforskning till genusforskning.

Idéhistorikern Eva Gothlin har på ett lättfattligt sätt klarlagt begreppet genus i skriften *Kön eller genus?* (utg. av Nationella sekretariatet för genusforskning 1999). Hon sätter det biologiska könet mot det "sociala" (jämför engelskans sex – gender). Utgångspunkten för definitionen är att relationen mellan könen inte är biologiskt given utan socialt och kulturellt konstruerad. Genusperspektivet innebär en kulturell tolkning av de biologiska skillnaderna mellan män och kvinnor. Det är alltså inte de biologiska skillnaderna i sig som utgör genus utan tolkningen av dessa.

Gothlin citerar historikern Yvonne Hirdman som hävdar att genus är en föränderlig process som skapar institutioner och föreställningar t o m av biologi. "Den genusformerande processen" skapar hierarkier och olikheter som går ut på "könens isärhållande". Det skapas under olika tider "genuskontrakt", dvs könsbaserade normsystem inom de flesta samhällen, där bägge könen är delaktiga. Det manliga står alltid över det kvinnliga i en hierarkisk ordning. Genus är alltid relaterat till makt dvs ett sätt att uttrycka, förmedla och beteckna makt. Andra forskare anser att det kan finnas samhällen med icke-hierarkiska genussystem. Genus rör inte bara individer och karaktärer eller identiteter. Det är något som hör till såväl institutioner som historiska processer. Alla samhällen har emellertid en genusordning eller ett genussystem som influerats av olika ideologier, religioner, ekonomiska system etc.

"Man föds inte till kvinna – man blir det" skrev Simone de Beauvoir. Könskillnaderna uttrycks i relationer, institutioner, lagar, texter, bilder mm. Genus är en analytisk kategori, ett analytiskt verktyg med vars hjälp man kan belysa och beskriva relationer mellan könen i olika historiska kontexter, på sociala, språkliga och individuella nivåer, menar Eva Gothlin. Kön och genus sammanfaller inte alltid.

Könsforskning kan innefatta genusforskning men kan lika gärna innebära forskning som förklarar biologiska skillnader. Vissa hävdar att kön är lika konstruerat som genus.

Vårt tvädelade genussystem är sammankopplat med en föreställning om heterosexualiteten som "naturlig". Detta är nödvändigt om en stabil genusidentitet skall upprätthållas.

Därav föreställningen om homosexuella män som "feminina" eller homosexuella kvinnor som "maskulina".

Kvinnoforskning har utvecklats till genusforskning. Det innebär att man gått vidare från att synliggöra kvinnor och deras villkor till att synliggöra maktstrukturer. Genusforskningen problematiserar därmed också manlighet som

något historiskt föränderligt och socialt präglat i stället för normen för människan ("man", "homme"). Queerforskning, som inte bara omfattar homosexuella utan även bisexuella, transsexuella m fl., kan ses som en ny gren av genusforskningen men precis som med mansforskning, så är inte relationen mellan genusforskning och queerforskning oproblematiserad.

Delar av mansforskningen, som behandlar mäns maktrelationer med andra män, tar inte sin utgångspunkt i kvinno- och genusforskning och ifrågasätter även postulatet om kvinnors strukturella underordning. Detsamma gäller inom queerforskning, påpekar Eva Gothlin.

Eftersom genusperspektivet har slagit igenom inom ett antal forskningsområden som exempelvis humaniora och samhällsvetenskaper är det naturligtvis synnerligen viktigt att även kulturarvsinstitutioner aktivt medverkar till att uppmärksamma de maktrelationer som styrt synliggörandet av mäns och kvinnors olika samhällsroller över tid. Genusperspektivet kan, som tidigare nämnts, också med fördel kombineras med ett mångfaldsperspektiv.

Vad menas med mångfaldsperspektiv?

Mångfaldsbegreppet har definierats på olika sätt. Vanligast och snävast tolkas det som mångfald i arbetslivet. 1999 kom tre lagar som på olika sätt skall främja mångfald och hindra diskriminering. Dessa är lagen (1999:130) om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet (arbetsgivare skall aktivt främja etnisk mångfald), lagen (1999: 132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder samt lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning. Sedan tidigare finns jämställdhetslagen (1991:433).

Mångfaldens innehåll tyds på olika sätt. Förutom etnisk och social mångfald talar man om könsmässig mångfald, ålder, kulturell bakgrund, skolbakgrund/arbetslivserfarenhet/yrkesbakgrund, funktionshinder, sexuell

läggning samt religiös och politisk åskådning.

I ett vitt perspektiv omfattar alltså mångfalden även samhällsklass och generation.

Mångfaldens betydelse har kommit att uppmärksammas allt mer och mångfald ses som en demokrati- och rättvisefråga. Man talar om mångfaldens berikande potential; samhälleliga verksamheter får en högre kvalitet genom att nya impulser och kunskaper kommer till. Genom att fler perspektiv tillförs får man en samhällsbild som i högre

grad överensstämmer med verkligheten. Att öka mångfalden i arbetslivet ses således som betydelsefullt men samtidigt problematiskt att genomföra i praktiken.

Mångfald är dock inget enkelt begrepp att arbeta med. Det råder t ex begreppsförvirring om den etniska mångfaldens innebörd. Vilka är underrepresenterade? Är det invandrare, personer med utländsk bakgrund eller icke-svenskar?

Antalet utrikes födda var 1940 1% och 10,5% 1995 (920 000). Inkluderas personer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands blir det 1,6 milj dvs 18 % av landets befolkning 1995. Det finns såväl likheter som skillnader mellan etniskt mångfaldsarbete och jämställdhet. Mycket av jämställdhetsarbetet baseras på idealet om lika möjligheter oberoende av kön. Effektivitets- och lönsamhetsargument, konkurrens samt bättre ledning och hantering av de anställdas olikheter anges inte som motivering till satsningen på jämställdhet.

En del framhåller internationell verksamhet som exempel på mångfaldsarbete.

Men även de mångfaldiga kulturella skillnaderna i Sverige måste synliggöras.

Orden etnicitet och kultur handlar inte bara om andra etniciteter och andra kulturer. Kulturell mångfald är ett bredare begrepp än

etnisk mångfald i och med att kulturell mångfald omfattar sociala grupper i vid demografisk mening, medan etnisk mångfald tar hänsyn till det som har med folkgrupper att göra och därmed utestänger infödda manliga respektive kvinnliga grupper och åldersgrupper. Detta framhålls exv

i skriften *Mångfald – en bristvara i högskolan? SFS rapport om mångfaldsarbete i högskolan*

Mångfaldssatning kan ge nya impulser och därmed höja kvaliteten på verksamheten. Likriktning är inte alltid det bästa.

Internationaliseringen (EU och globalisering) betonar betydelsen av kulturell mångfald. I en pluralistisk organisation utgår man ifrån att både skillnader och likheter spelar stor roll för organisationens utveckling och framgång.

Av ovanstående torde det framgå att en kombination av genus- och mångfaldsperspektiv i hög grad kan berika och utveckla kulturarvsarbete.

Hur kan genus- och mångfaldsperspektiv integreras i arkivverksamheten?

Genus- och mångfaldsperspektiv kan genomsyra all arkivverksamhet. Det handlar i hög grad om att ompröva verksamheten på flera områden. En reflexiv analys av hur vi hittills arbetat är lämplig innan vi börjar diskutera fortsättningen. Vi har ju en viss vana vid historiska perspektiv.

Kvinnoforskning har utvecklats till genusforskning. Det innebär att man gått vidare från att synliggöra kvinnor och deras villkor till att synliggöra maktstrukturer.”

*Louise Lönnroth,
landsarkivarie*

Först kan man börja med att utifrån dessa nya perspektiv pröva vilka värderingar som har format de organisationer som vi ingår i. Vilka normer styr verksamheten och hur rekryteras personalen? Målet måste ju vara att våra institutioner inte sluter sig och konserverar gamla system som hindrar impulser utifrån.

Vi måste i vår verksamhet vara medvetna om de maktstrukturer som finns i samhället i stort och hur de påverkat alla samhällsliga organisationer (inklusive våra egna) och de arkiv som vi vårdar. Detta är viktiga kunskaper för att vi skall kunna bedriva arkivverksamhet på ett så bra sätt som möjligt.

Hur kan arkivpersonalen tillföras dessa nya perspektiv? De bör naturligtvis integreras i arkivutbildningen men även ingå i intern fortbildning. Men det är också nödvändigt att vi ser vår egen verksamhet i ett internationellt perspektiv. Vi borde främja ett internationellt utbyte, både när det gäller personal och kunskaper, som får oss att eventuellt ompröva våra metoder. Eftersom vi bör vidga våra perspektiv för att bättre kunna spegla olika kulturer bör vi

också ta del av olika vetenskapssyner. Det kan vi göra genom att stimulera till forskning inom våra arkivinstitutioner men också samarbeta med andra kulturinstitutioner. Arkivvetenskapen borde härigenom kunna berikas och utvecklas.

Hur ser våra bestånd ut idag och hur ser arkivbildningen ut på fältet? Vad styr arkivbildningen och hur kan den påverkas? Inom den verksamhet som styrs av arkivlagen idag finns det möjligheter att påverka myndigheter att försöka strukturera sina arkiv så att forskning på alla nivåer och med olika perspektiv skall kunna bedrivas. Ur demokratisynpunkt är det t ex viktigt att kulturella skillnader liksom skillnader mellan könen i effekterna av offentlig verksamhet synliggörs. Olikheter mellan "centralmakten" och lokalsamhällen på skilda håll i Sverige är en del av mångfalden, som vi måste bevaka.

Avspeglar de mottagna enskilda arkiven utifrån ett genus- och mångfaldsperspektiv på ett representativt sätt exempelvis enskild företagsamhet? Samma slag av frågor kan ställas

Förslag till landshövdingehus för Göteborg. Material Region- och Stadsarkivet Göteborg

till förenings- folkrörelse- och personarkiv. Blir man medveten om eventuella skevheter finns det ju också möjlighet att göra något åt dem. Vi bör öka kunskapen om utrikes födda.

De arkivredovisningar och andra sökmedel, som hittills utarbetats, främjar knappast forskning utifrån genus- och mångfaldsperspektiv. Det finns all anledning att diskutera hur detta skall kunna förbättras.

Arkivens utåtriktade verksamhet betonas alltmer. Vi bör fortsätta att ta reda på vilka våra användare är och försöka vidga denna krets både kulturellt och socialt. Är det fler män än kvinnor och vilka åldersgrupper? Vilken information söker de? De arkivpedagogiska satsningar som på senare år gjorts i Sverige har i hög grad stimulerat nya användare att besöka arkiven. Barn och ungdomar har upptäckt arkiven men även kretsen av universitetsstudenter har vidgats. Den senare gruppen är numera medveten om genus- och mångfaldsperspektiv. Deras önskemål måste vi kunna gå tillmötes på ett mer professionellt sätt, bl a genom att stimulera till forskning på dessa områden inom arkiven. Här kan man göra jämförelser med den forskning som bedrivs på (främst de kulturhistoriska) museerna.

Forskning inom museer och arkivinstitutioner

Den akademiska definitionen av forskning kan kanske inte alltid utan vidare överföras till den forskning som bedrivs på museer och arkiv.

Insamlings- och dokumentationsverksamhet, klassificering, kunskapsuppbyggnad och fördjupade studier inför utställningar och arkivpresentationer kan till vissa delar räknas såsom delar av arkivens och museernas forsk-

ningstradition. Denna forskning behöver inte vara av sämre kvalitet, men den är annorlunda har det hävdats. Dessutom blir inte denna forskning offentligt vetenskapligt bedömd på

samma sätt som exempelvis en akademisk avhandling.

Erfarna arkiv- och museitjänstemän har, vid sidan av sin akademiska utbildning, en speciell yrkeskunskap om den skriftliga dokumentation, bilder och föremål som de insamlar eller tar emot, förvaltar, tillgängliggör och levandegör inom olika ämnesområden.

Med kännedom om materialets tillkomst, dess bakgrundshistoria och användbarhet mm kan man få en bra överblick över olika kulturarvs-myndigheters verksamhet över tid. Från denna utsiktspunkt kan man i ett historiskt och samtida perspektiv studera vad som styrt verksamhetens inriktning och förändringar i denna. Det kan gälla vetenskapssyn och –metod, kontakter med och önskemål från forskarsamhället, påverkan från massmedia och allmänhet, kulturpolitik och kulturdebatt. I ett snävare sammanhang har insamlingspolicy, traditionella värderingar, ekonomi etc också styrt verksamheten. Man skaffar sig som musei- eller arkivtjänsteman också en unik kunskap om materialets styrka, brister och kombinationsmöjligheter. Man ser många gånger tidigt materialets forskningspotential och kan ge råd och anvisningar till de forskare som använder bestånden. Man vet ganska väl hur materialet hittills använts, vilka problemformuleringar, teorier och metoder som brukats och i vilka sammanhang som tidigare forskning har bedrivits. Indirekt får man också en uppfattning om vilken forskning som inte är möjlig, var materialet är missvisande och av

Arkivens utåtriktade verksamhet betonas alltmer. Vi bör fortsätta att ta reda på vilka våra användare är och försöka vidga denna krets både kulturellt och socialt”

*Louise Lönnroth,
landsarkivarie*

sämre kvalitet och vilka områden som museet eller arkivet behöver skaffa mer information om för att kunna fungera bra som en allsidig kunskapsbank.

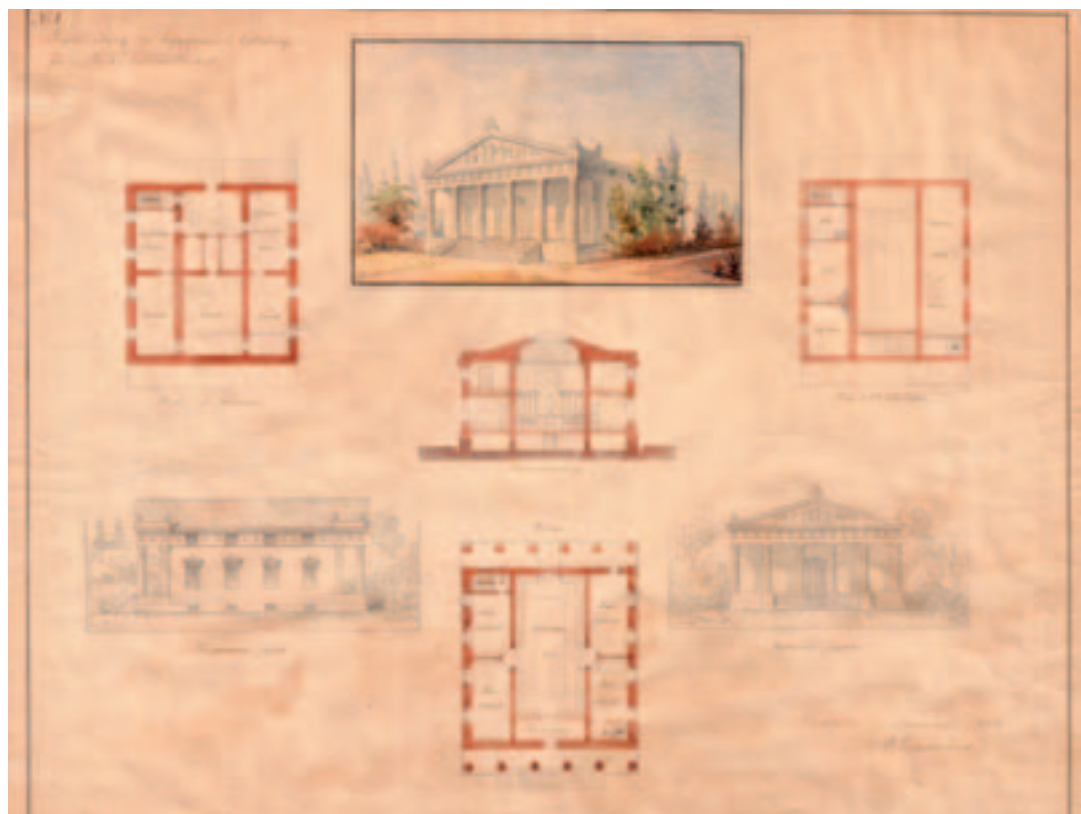
Denna kännedom om materialet borde också ge arkivens och museernas personal inflytande över och ett stort ansvar för framtida forskning men samtidigt goda tillfällen att reflektera över och eventuellt ompröva verksamheten för att vidga och utveckla den. Nya perspektiv som introduceras, exempelvis genus- och mångfaldsperspektiv, ger möjligheter till att använda materialet på ett nytt sätt och även nya impulser till utbildning, insamling, dokumentation och tillgängliggörande. Att utveckla mångsidiga men "öppna" söksystem till materialet, som hjälper men inte styr och begränsar forskaren, är en central uppgift i det forskningsförberedande arbetet, inte minst i en tid när man digitaliserar i allt större skala. Det är därför mycket angeläget

att arkiv- och museipersonal inte fjärrar sig från bestånden utan ständigt själva arbetar med dem på olika sätt. Digitaliseringen behöver i hög grad kunnigt fackfolk som kan sätta in t ex digitaliserade föremål eller handlingar i ett sammanhang för att förhindra att kulturarvet fragmentariseras när det presenteras på detta sätt.

Personalens perspektiv på verksamheten är också nödvändig för universitetsforskningen.

Det är viktigt att dialogen med universiteten upprätthålls och museer och arkiv måste själva med egen forskning fördjupa och problematisera sina kunskaper. Att delta i arkivvetenskapliga utbildningar och lärarutbildningar garanterar ett nära samarbete med forskarsamhället.

I aktiv samverkan med museipedagogisk verksamhet som bedrivs utifrån ett medborgarperspektiv får forskningen en rejäl chans

Projektering till byggnad i Göteborg för Folkbibliotheket. Material Region- och Stadsarkivet Göteborg

att nå ut till och engagera allt fler människor.

Exempel på arkivmaterial att forska i:

Olika mans- respektive kvinnobilder avspeglas i olika slags handlingar. Landsarkiven hör till de arkivinstitutioner, som har ett stort individrelaterat material. Skilda tiders myndighetsperspektiv på hur män agerar och behandlas i jämförelse med kvinnor är rikligt förekommande i de regionala och statliga arkiven. I vårt "basmaterial" kyrkoarkiven är den protestantiska hustavlans föreställning om mannens respektive kvinnans platser och roller i hushållet och äktenskapet väl synliggjorda.

Rättegångsprotokoll ger talrika exempel på både vilka brott som män respektive kvinnor begått och hur mäns och kvinnors beteenden beskrivs och värderas. I provinsialläkar-rapporterna redovisas människors sjukdomar och dessas behandling liksom obduktioner om omständigheter kring dödsfall i lokalsamhället.

Dessa arkiv berättar också ganska detaljerat om levnadsvillkor, arbetsdelning, föreställningsvärld och sedvänjor, kort sagt om livet och levernet på landsbygden. I polisarkiv, fattigvårdsmyndigheters och fångvårdens arkiv liksom skolarkiv finns ytterligare talrika exempel på enskilda individers möten med myndigheter. Man kan se myndighetsperspektivet och myndighetspersonernas uppfattning om vad som anses positivt och negativt och förväntat beteende hos kvinnor och män i deras inbördes relationer både hos dem som befinner sig i höga positioner och i samhällets marginaler.

Det finns rikliga tillfällen att anlägga genus- och mångfaldsperspektiv på detta material. Kulturella och sociala jämförelser möjliggörs.

Vi kan få uppfattningar om religiösa trosföreställningar, synen på äktenskap och kärlek, förhållandet till barn, inställning till egendom, arbete, främlingar och avvikande beteende etc.

Det är minst lika intressant att studera vad

som inte uttrycks i handlingarna. Kvinnors handlingsutrymme har länge varit mindre synligt i arkivmaterialet beroende på deras omyndighet. Ett litteraturtips med uppsatser som använder lokalhistoriskt arkivmaterial med genusperspektiv är boken *Skilda världar*.

Om kvinnligt och manligt i Jämtland och Härjedalen under 350 år Red. Svenbjörn Kilander och Catarina Lundström (Östersund 1999).

Genom att bredda perspektivet utan att styra forskningen kan vi öka dess kvalitet.

I förlängningen handlar det om att få en djupare förståelse för vårt samhälle, både det förflutna och i samtiden. Med den kunskap om bestånden som finns på arkivinstitutionerna kan vi aktivt möjliggöra sådan forskning och samtidigt utveckla arkivvetenskapen.

Text: Louise Lönnroth

Artikeln har tidigare varit publicerad i Arkiv, samhälle och forskning 2005:1

Kunskap som döljer sig bakom patriarkala principer

Genusforskningen behöver bättre tillgång till arkivmaterial

Att hitta material som synliggör olika genusaspekter är inte alltid lätt. I Arkiven kan exempelvis handlingar och dokument om kvinnor ligga sorterade under deras respektive män. I en rapport från Vetenskapsrådet presenterar litteraturvetaren Anna Nordenstam en del förslag på hur arkiven kan bli mer tillgängliga för forskarna. En gemensam portal är ett av förslagen.

– Det är svårt för oss att hitta material och det kräver en omfattande kunskap om arkiv- och biblioteksvärlden. Det finns inte alltid en första logik för vart ett material kan hamna.

Tar vi Alva Myrdals papper som exempel, så finns dessa hos Arbetarrörelsens arkiv. Men samtidigt så har vi Kvinnohistoriska samlingarna här i Göteborg. Det är inte helt givet var man ska leta, säger Anna Nordenstam på litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, som har skrivit rapporten Arkiv och genus.

Arkiv och bibliotek är källor till kunskap för genusforskningen. Inte minst lyfter hon fram Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek, som en viktig resurs.

Men i sin rapport pekar hon samtidigt på en rad problemområden. Ett handlar just om att det ibland kan vara svårt att hitta arkivmaterial. Det finns idag sökfunktioner som NAD (Nationell ArkivDatabas) och Ediffah

Litteraturvetaren Anna Nordenstam har, med bland annat utgångspunkt från Louise Lönroths arbete kring genus, skrivit rapporten Genus och arkiv. Att skapa en nationell arkivportal för att göra det lättare att hitta genusrelaterat material är ett av förslagen i rapporten. Foto: Fredrik Swedemyr

(En Digital Infrastruktur För Forskningsbibliotekens Arkiv och Handskriftsavdelningar). Men det är inte alla forskare som känner till att dessa resurser existerar. Samtidigt är inte alla arkiv med i dessa söksystem.

Maken styr

Ett ytterligare problemområde är att det också kan vara svårt att veta vad man ska söka efter. Det finns mycket material som kan ligga dolt i arkiven. Att hitta material under makens namn är inget ovanligt i arkivsammanhang. Här efterlyser genusforskare bland annat att arkivförteckningar ska innehålla fler uppgifter och hänvisning till de kvinnor som finns dolda i familjearkiven eller under sina respektive makar. Detta hänger delvis ihop med att det finns, inom arkivvetenskapen, en syn på arkivering som en närmast objektiv verksamhet. Katalogisering och arkivförteckningar upprättas efter gamla principer från 1900-talets början.

– Det finns en problematik i att forskningen ställer nya frågor kring exempelvis etnicitet och queer. Men arkiven är uppställda efter gamla patriarkala principer. Då blir det svårt att hitta, säger Anna Nordenstam vidare.

Svåra frågor och digitala behov

Hon understryker samtidigt att det är svårt att hitta lösningar kring problematiken kring queer och etnicitet. Här finns etiska och juridiska aspekter, men en diskussion mellan forskare och arkivarier och mer forskning kring dessa frågor skulle kunna vara en bra början. I sina förslag tar Anna Nordenstam upp behovet av att man åtminstone initierar en diskussion kring katalogiserings- och sorteringsprinciper.

Det mest framträdande förslaget i rapporten för att skapa en bättre tillgänglighet och göra det lättare att hitta material kring genus, är att skapa en nationell arkivportal med länkar till svenska och viktiga internationella arkiv.

– Det finns ett intresse inom Vetenskapsrådet för att det skulle kunna bli något, men inga beslut. Det finns oerhört mycket kunskap i den här typen av material och en möjlighet att ställa nya intressanta frågor. Genusperspektivet i bred mening berikar vår förståelse och ger ny kunskap om vår tid, säger Anna Nordenstam.

Text: Fredrik Swedemyr

”Det är svårt för oss att hitta material och det kräver en omfattande kunskap om arkiv- och biblioteksvärlden. Det finns inte alltid en första logik för vart ett material kan hamna.”

*Anna Nordenstam,
litteraturvetare*

Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek är, enligt Anna Nordenstams rapport, den viktigaste samlade resursen om genusforskning i Sverige. Samlingen startade på privata initiativ 1958. Idag är det ett nationellt ansvarsbibliotek och bevakar och registrerar bland annat litteratur om genusfrågor. Här finns även handskrifter, artiklar och annat källmaterial. På nätet finns också ett omfattande material samlat i en rad olika portaler. Den senaste i raden handlar om kvinnor och fred. Foto: Fredrik Swedemyr

Elvis lever i minnet

En turnerande utställning om 50-tal skapar perspektiv och håller minnet igång

Nostalgi är åldrandets balsam. Att samlas kring prylar och upplevelser som på olika sätt gestaltar svunna tider kan betyda mycket för människor. Den turnerande utställningen 50-talsliv ska senare i år ambulera på olika äldreboenden. Utställningen blir ett lustfyllt avbrott i vardagen. En resa i tiden som fyller många funktioner.

– Jag tror det har en oerhörd effekt. Fokus dras bort från det som kan kännas jobbigt. Är man kanske svårt sjuk har man tankarna kring det dygnet runt. Detta blir fokus på något annat under en halvtimmes tid, säger Ida Lagnander på Västarvets enhet Utställningen kommer.

Utställningen är en avknoppning av en tidigare utställning på Västergötlands museum om hur det var i Skara för 50 år sedan. När den senare plockades ner, gjordes den om för att kunna fungera som en ambulering utställning med målgruppen barn och unga. I samarbete med Kultur i Väst/Musik i Väst turnerade Ida Lagnander bland annat runt på olika skolor och bibliotek tillsammans med två musiker.

50-talet var i viss mening en skärningspunkt mellan en mer konservativ föreställningsvärld och en bubblande ungdomsrevolt. Något som tar sig uttryck i såväl familjeideal som musiken. Tonåring blir ett begrepp, som beskriver åren mellan barndom och vuxenliv. Ett begrepp som tidigare generationer inte levt med. Ungdomar börjar forma en värld skild från vuxenlivet.

– Vi har skildrat saker som vilka mötesplatser man hade, förebilder, musik, familjerela-

Ida Lagnander på Västarvets enhet Utställningen kommer har i samarbete med Kultur i Väst lagt upp en utställning om 50-talsliv, som ska turnera på olika äldreboende i regionen. Foto: Annica Fredberg

tioner och skolan. Vilka tankar hade man med utbildning? Vilka idéer hade man kring familjebildning? Det är något speciellt med 50-talet. Även dagens ungdomar är inte helt ointresserade av den tiden och kan känna igen sig i vissa saker. En del av musiken och modet har kommit tillbaka. Många känner så klart till

Utställningen ska blanda musikupplevelser med olika föremål. En tanke är att man genom en nostalgisk tillbakablick även ska kunna bidra till minnesträning för äldre.

Elvis. Men kanske inte att han ansågs som farlig i vissa kretsar, berättar Ida Lagnander vidare.

Att förena nöje med hälsa

Nu tar man steget från en mer junior målgrupp till en senior. Senare i år kommer utställningen vandra runt på olika äldreboenden.

– Det blir en utställning i mindre format där vi lyfter fram boendemiljöer från 50-talet. Just 50-tal är en bra timing, eftersom många i den generationen börjar komma in på äldreboenden nu, säger Ida Lagnander.

Utställningen har kanske mer formen av en föreställning i detta något förminskade format. Ida Lagnander gestaltar inledningsvis fru Johansson, en 50-talsdam, som har lite svårt för nymodigheter och gärna lyssnar till stillsam radiomusik. Fru Johansson byts senare ut mot en tonåring, som inte riktigt kan hitta rätt i tidens ideal och regler. Det hela varvas med musik av alltifrån Snoddas till Chuck Berry och Elvis.

Men det handlar inte enbart om att skapa ett lustfyllt avbrott i vardagen på ett äldreboende.

Med utställningen följer också en djupare ambition att inspirera personalen till att utveckla den här typen av arrangemang som en metod för minnesträning.

– När vi kommer ut uppmanar vi vårdtagare att ta med sig något från den här tiden. Det kan vara ett bröllopsfoto, ett föremål eller vad som helst. På så vis skapar de sin egen utställning och får något att prata om. Det är nog väldigt viktigt för äldre att få minnas och tala om hur det var förr. Det håller igång minnet. Vi vill även ge personalen en knuff och visa att så här kan man göra. Förhoppningsvis kan det ge ringar på vattnet, säger Ida Lagnander.

Text: Fredrik Swedemyr

Utställningen kommer

Utställningen kommer är en del i Västarvets resande pedagogik, det vill säga pedagogiska resurser som inte är knutna till en plats utan kommer ut till kommunerna med sin verksamhet. Förutom vandringsutställningar ryms även så kallade museilådor och olika webbresurser inom verksamheten.

I samverkan med kommuner i Västra Götaland turnerar en del av Västarvets utställningar till bibliotek, konsthallar och kommunala museer. Utställningarna passar en allmänpublik. Västarvets pedagog följer med utställningen och har visningar på plats för skolor och förskolor.

Källa: www.vastarvet.se

ABM-samarbete främjar intresset för lokalhistoria

“Egentligen är bokstavskombinationen inte det som betyder något. Det intressanta är själva samarbetet”, säger Dan Malmsten på Östergötlands länsmuseum/ Kulturarv Östergötland.

Nätverket Kulturarv Östergötland har under flera år drivit arbetet med att tillgängliggöra kulturhistoriskt material och skapa arenor. De två ledande principerna för arbetet har varit digitalisering och att skapa nätverk.

Den digitala satsningen har bland annat tagit sig uttryck i ett omfattande arbete med att digitalisera gamla filmer i projektet Östgötafilm.

– Vi har varit duktiga på att samla bilder och lägga ut på nätet. Men så har alltid frågan vad vi gör med alla filmer kommit upp. Vi bestämde oss för att sätta ihop en grupp med människor som ville mer än bara prata och satte igång. Vi bestämde oss också för att vända på kuttingen. Istället för att börja med en jättelik inventering, började vi med digitaliseringen och såg till att få ut materialet. Rätt ut på webben, berättar Dan Malmsten.

Snabbt på webben

Efter knappt tre månader hade man en hemsida uppe på kulturavostergotland.se, där man nu presenterar en mängd små korta sekvenser på

Dan Malmsten på Östergötlands länsmuseum/Kulturarv Östergötland är med och driver ett aktivt ABM-samarbete i länet. Bland annat har man ett projekt kring film och bibliotek. Foto: Fredrik Swedemyr

30-60 sekunder. Det äldsta klippet visar ett kungabesök i Söderköping 1913. En kung i annan bemärkelse visar sig också i en snutt från 1966, när brasilianska fotbollslaget var på besök i Åtvidaberg. En leende Pelé vid ett bord och celebra gäster ur 60-talets nöjesliv.

Men det är inte bara storartade besök av mer eller mindre snabbfotade kungar som har tillgängliggjorts. Det finns också filmatiseringar av torgmiljöer, skördetid, friluftsliv och andra mer jordnära delar av kulturarvet. För att göra det så enkelt för användaren som möjligt valde man en teknisk lösning, som tillåter att spelaren laddas direkt på sidan.

Projektet manifesterar samtidigt en bred samverkan med ett flertal aktörer i nätverket kring Kulturarv Östergötland. I projektet ingår för närvarande Östergötlands länsmuseum, Norrköpings stadsmuseum. Norrköpings stadsarkiv, Brukskultur Åtvidaberg, Centrum för lokalhistoria samt Film i Öst.

Nya möjligheter för biblioteken

Projektet är också ett samarbete med Länsbibliotek Östergötland. Filmerna tillgängliggörs inte enbart på nätet. En del av filmerna har blivit en DVD, som kan lånas på biblioteken och ses i sin helhet. Så här långt handlar det om ett 20-tal filmer. Andra filmer finns tillgängliga på museer, arkiv eller olika föreningar. Inventeringen har skett parallellt med arbetet att tillgängliggöra filmerna och på hemsidan har man även lagt upp inventeringslistor kommunvis. Listor som fylls på efterhand som arbetet går vidare.

Med filmerna har man inte bara skapat nya medier för biblioteken att låna ut. Det handlar också om att skapa en happening i det lokala biblioteket. När en film har blivit färdig har man haft en visning på biblioteket, som lockat många besökare. Varje film speglar något i bibliotekets närmiljö. Det är ofta just den lokala anknytningen och igenkänningsfaktorn som lockar.

– Det finns ju olika typer av lokalhistoriskt material och resurser för släktforskning på biblioteken sedan tidigare. Film blir en ny grej och kan locka in dem som inte börjat med släktforskning. Detta känns som ett smart led i att utveckla folkbiblioteken och förnya bibliotekens möjligheter. Filmerna kan också

användas på olika sätt exempelvis i skolan, säger Rolf Holm på länsbibliotek Östergötland.

I länet har man sedan en tid jobbat med vad man kallar för Lokalhistoria på bibliotek. Det handlar om att utveckla just det lokalhistoriska materialet och utveckla det fysiska biblioteksrummet. Filmerna har varit en del i detta. Östergötlands länsmuseum har också samarbetet med biblioteken med lokalhistoriska utställningar. Tanken är att kombinera det material som finns i biblioteksrummet med museets lokalhistoriska samlingar.

– Det är ett sätt för oss på länsmuseum att visa att vi finns. Formen är viktig och vi sätter ihop en samling som passar biblioteket. Vi står för föremålen och en monter. Utifrån detta arrangerar sedan biblioteket föreläsningar om allt ifrån sägner till föremålsvård. Det nya har inte varit föreläsningarna i sig, utan den lokalhistoriska kopplingen, berättar Dan Malmsten.

Gemensamma nämnare

En utmaning för det framtida arbetet i länets ABM-sektor är att hitta gemensamma nämnare. Inte minst i digitala sammanhang.

– Just när man har ett samarbete mellan olika professioner är den största utmaningen att hitta gemensamma sökord. Det är lätt att fastna i. Vi formerade oss kring detta och lyckades komma fram till tio, tolv gemensamma sökord som en grundplåt. Det är ett måste för att snabbt komma vidare, säger Rolf Holm.

På länets gemensamma webbplats för biblioteken har man skapat en flik för lokalhistoria. Där har Kulturarv Östergötland arbetat fram en kartsöksfunktion, där socken är den gemensamma nämnaren. Utifrån exempelvis Motala kan man få fram träffar ur bibliotekens kataloger och andra databaser.

De satsningar man genomfört kring det lokala kulturarvet i form av film, utställningar, föreläsningar och digitala lösningar har, enligt Dan Malmsten och Rolf Holm, gett goda resultat. En viktig komponent för att kunna

driva arbetet framåt är att skapa nätverk.

– Det som är viktigt är förankringen. Att det finns en kontaktperson för de lokalhistoriska rummen på varje bibliotek och att det finns ett nätverk. Vi arrangerar en träff per termin och det skapar kontinuitet i arbetet. Det finns mycket kvar att göra och ett behov av att stödja personalen i utvecklingsarbetet. Men det finns samtidigt en stor acceptans för lokalhistoria på biblioteken och ett stort intresse, säger Rolf Holm.

Text: Fredrik Swedemyr

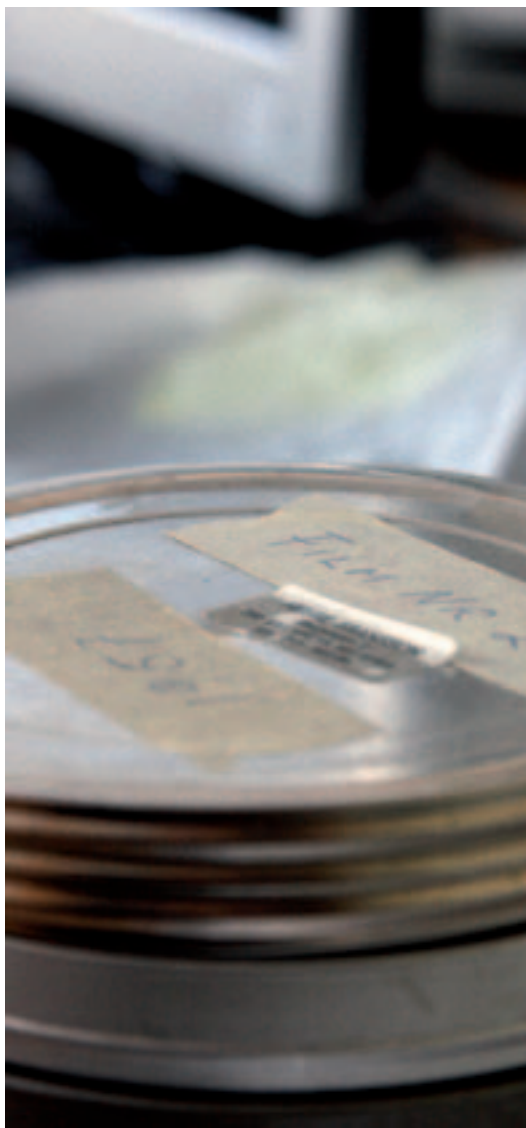

Foto: Fredrik Swedemyr

Kungliga biblioteket sträcker ut handen

Riksbibliotekarie Gunnar Sahlin är positiv till ökad samverkan

Foto Ulf Huset

Riksbibliotekarie Gunnar Sahlin ser möjligheterna i kulturutredningens förslag. Han tror på idén om en gemensam myndighet och lyfter fram behovet av en ökad samverkan inom ABM-sektorn.

– Jag tycker Riksarkivet och Kungl. biblioteket har mycket gemensamt. Vi jobbar båda mot forskningen. Sett ur ett europeiskt perspektiv är vi ganska bra på samverkan i Sverige. Vi har bra kontaktnät mellan olika institutioner, vilket gör det lättare. Jag är positiv till kulturutredningens förslag om en gemensam myndighet. Framförallt när det gäller det långsiktiga digitala bevarandet, säger Gunnar Sahlin.

Kulturutredningen talar om att gränserna

mellan tryckta verk och arkivhandlingar i dagsläget är under uppluckring. Digitaliseringen öppnar i detta sammanhang upp möjligheter och utmaningar när det gäller det långsiktiga bevarandet. Här har Riksarkivet och Kungl. biblioteket ett sedan tidigare etablerat samarbete. Men kulturutredningen pekar samtidigt på att det kommer att krävas stora gemensamma satsningar framöver.

– Vi har ett bra samarbete. Den första april lanserades Sondera, en tjänst för samsökning i de tre databaserna Nationell ArkivDatabas, från Riksarkivet, LIBRIS och Svensk mediedatabas, båda från Kungl. biblioteket, säger Gunnar Sahlin.

– Det finns många, forskare, släktforskare och allmänhet som använder våra resurser och man ska inte behöva leta på olika ställen. Det ska vara så enkelt som möjligt. Det är en spännande tid nu med många tekniska lösningar, där användarperspektivet står i fokus, säger Gunnar Sahlin vidare.

Digitaliseringen är också en gemensam arena för ABM-centrum. De samverkande institutionernas initiativ försätter i projektform under ett år till. Men Gunnar Sahlin har samtidigt en förhoppning om att det ska bli en permanent och om möjligt en ännu bredare form av samverkan.

– Det vore positivt om vårt initiativ kunde permanentas. Jag kan också tänka mig att det vore bra om utbildnings- och kulturdepartementet ställde sig positiva till ABM-centrum och ville bidra med resurser, säger han.

I kulturutredningen talar man om kulturen som sektorsövergripande, att man ska kunna hitta utvecklingsmöjligheter i andra delar av samhället. Som en följd av detta vill man även etablera bättre kontaktytor, inte bara mellan olika departement, utan även mellan kultur- och näringsliv.

– Jag tycker inte det är så dramatiskt. Tittar vi på digitaliseringen kan vi behöva ett bra samarbete med näringslivet för att hantera svåra tekniska problem, säger Gunnar Sahlin, som också ser ett stort värde i att bredda samverkan utanför de traditionella ABM-institutionerna.

– Det finns ett mycket stort och intressant material som ligger ute hos olika hembygdsföreningar och andra aktörer. Vi kan med våra

resurser och vår expertis skapa förutsättningar för att det digitaliseras. Ur ett kulturhistoriskt perspektiv är det viktigt att detta material kan tas tillvara, säger Gunnar Sahlin vidare.

Nationellt ansvar

Kungl. biblioteket får i kulturutredningens förslag ett samlat nationellt ansvar för biblioteksutvecklingen. Det betyder att samverkan mellan folkbiblioteken, forskningsbiblioteken och även olika typer av specialbibliotek, på exempelvis olika museer, kommer att stärkas. Folkbiblioteken sorterar idag under kulturdepartementet och har ett folkbildnings- och demokratiuppdrag. Kungl. biblioteket å sin sida ligger under utbildningsdepartementet och har ett uppdrag som samordnare av informationsförsörjning till forskning och högre utbildning

– Vi får se vart det hela landar. Det ligger i förslaget att koordinera hela bibliotekssektorn och KB har kompetens för det, men resursfördelningen är ju en viktig aspekt för att lyckas med ett större uppdrag. Det finns naturligtvis både för och nackdelar med förslagen. För KB är det viktigt att hålla oss till de centrala och viktiga frågorna. Bland annat tittar vi på en bättre samverkan när det gäller katalogerna. Folkbiblioteken är en mer uttalad demokratisk institution. Men som informationsförmedlare kan vi alla bidra till ett starkare kunskaps-samhälle och en demokratisk utveckling, säger Gunnar Sahlin.

Det finns naturligtvis både för och nackdelar med förslagen. För KB är det viktigt att hålla oss till de centrala och viktiga frågorna. Bland annat tittar vi på en bättre samverkan när det gäller katalogerna. Folkbiblioteken är en mer uttalad demokratisk institution. Men som informationsförmedlare kan vi alla bidra till ett starkare kunskaps-samhälle och en demokratisk utveckling.”

*Gunnar Sahlin,
riksbibliotekarie*

Text: Fredrik Swedemyr

Han hade hoppats på mer

Riksarkivarie Tomas Lidman tycker kulturutredningens förslag saknar tydliga ställningstaganden

Foto Kurt Eriksson, Riksarkivet

I linje med förslaget på en framtida gemensam myndighet för bibliotek och arkiv lyfter Kulturutredningen fram ABM-samverkan. Museerna har som bekant fått en egen utredning och ligger inte i samma sfär. Kulturutredningen ser ändå ABM-samarbetet som en bra grund för den framtida samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer.

Men ordförande i styrelsen för ABM-centrum och riksarkivarie Tomas Lidman är kritisk och hade hoppats på betydligt tydligare ställningstaganden.

– Vad gäller arkivfrågorna specifikt så är utrednings förslag i linje med de direktiv regeringen gav Riksarkivet i regleringsbrevet, samarbetet bör intensifieras och möjligheterna att skapa en gemensam arkivmyndighet undersökas. En fråga som lyfts fram är behovet av att prioritera medborgarperspektivet. Det har vi verkligen gjort under senare år. Det känns orättvist och okunnigt av utredningen att ge sådana påpekanden, säger Tomas Lidman.

Han har också kritiserat den så kallade portföljmodellen med utgångspunkt från

att arkiven riskerar att hamna i skuggan när exempelvis statliga bidrag ska fördelas regionalt mellan arkiv och teatrar. Lidman har tidigare också kritiserat kulturutredningens förslag på en sammanslagning mellan arkiven och biblioteken med hänvisning till olika juridiska förutsättningar.

Utöver förslaget på en gemensam myndighet, så tar kulturutredningen upp ABM-samarbetet som något positivt. Man skriver att det finns en potential i samarbetet och att det bör fortsätta.

Ingen vägledning

Kulturutredningen framhåller i sammanhanget att museerna har ett något annorlunda uppdrag i sin roll att analysera och tolka kulturarvet. Men utgångspunkten är ändå att de organisatoriska förslag kulturutredningen lägger fram ska stimulera och underlätta ett brett ABM-samarbete. En bättre samverkan mellan arkiv och bibliotek bör, enligt kulturutredningen, ge bättre förutsättningar för samverkan med museerna. Men här hade Tomas Lidman hoppats på mer.

– Det finns ingen riktig stuns i skrivelsen. Man skriver att ABM är något bra, men inte mycket mer. Vi hade hoppats på lite mer vägledning, säger han.

ABM-centrum är i dag ett samarbetsprojekt mellan sex olika institutioner, som bildades 2004. Institutionerna är Kungl. biblioteket, Nationalmuseum, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet (del av Statens arkiv), Naturhistoriska riksmuseet och Nordiska museet.

I väntan på kulturutredningen har man varit lite avvaktande inför det framtida arbetet.

Men nyligen har representanterna för ABM-centrum beslutat att driva samarbetet vidare

ytterligare ett år fram till 2010. En tanke med samarbetet är att skapa förståelse för de olika institutionernas likheter och olikheter. Ett särskilt syfte med projektet har varit att stimulera och utveckla digitaliseringsarbetet och skapa gemensamma tekniska plattformar för registrering och beskrivning av information. Detta har man bland annat gjort genom olika konferenser och seminarier.

Man har även bidragit med att höja kompetensen, genom olika utbildningar, hos de institutioner som driver digitaliseringsprojekt med Accessmedel. Digitaliseringen är också det som Tomas Lidman trots sin kritik mot kulturutredningens förslag, ser som en arena för samverkan inom ABM-sektorn.

– Det handlar om att hitta teknikbaserade gemensamma nämnare. Här finns det ingångar till gemensamma gränssnitt, säger Tomas Lidman som också betonar vikten av den fria viljans samarbete.

– Jag är mycket för frivillighet. Det ska inte komma uppifrån och via påbud tvingas fram. Det är fel sätt att hantera det. Samarbeten ska byggas av egen kraft, säger Tomas Lidman.

Text: Fredrik Swedemyr

Det finns ingen riktig stuns i skrivelsen. Man skriver att ABM är något bra, men inte mycket mer.”

*Tomas Lidman,
riksarkivarie*

Digital bas för samverkan

Museiutredningen lyfter fram K-samsök som en bra form för ABM-samarbete

Christina von Arbin och Johanna Berg har nu avslutat sina uppdrag som museikoordinator respektive sekreterare i museiutredningen som presenterades tidigare i år. I utredningen lyfter man fram behovet av samverkan, inte minst digitalt. Ett förslag i utredningen är också att man inrättar en central samordningsfunktion för museerna. Foto: Fredrik Swedemyr

Bara några dagar efter kulturutredningen presenterade museikoordinatör sin utredning. De båda utredningarna är i viss mening synkroniserade. Det finns inget i museiutredningen som motsäger de organisatoriska förslag kulturutredningen har lagt fram. Helt i samma linje förespråkar även museiutredningen en vidare ABM-samverkan.

I kulturutredningens förslag hamnar inte museerna i samma sfär som arkiven och biblioteken. De sorterar istället under sfären för frågor om samtid, historia och livsmiljö.

– Jag tror det är bra. Jag tror man hittar strukturerna för samverkan i alla fall. Det är viktigare för museerna att ligga i den sfär där de flesta kontaktytor finns, dvs kulturmiljöfrågor, riksutställningsfrågor och allt som har med museernas verksamhet att göra. Det är där man hämtar sin stödfunktion. Det är rimligt att de ligger i den sfären, säger museikoordinator Christina von Arbin.

Ur ett ABM-perspektiv har det sedan tidigare funnits ett behov av en samlad samverkanspartner för museerna. Nu föreslår man också

att det inrättas en central samordningsfunktion för museerna. En funktion som föreslås ansvara för överblick och kunskapsunderlag. Men som också ska driva utvecklings- och samordningsfrågor.

– Intrycket från Kungl. biblioteket och Riksarkivet är att de har länge velat ha en tätare samverkan med museerna. Men eftersom det inte har funnits något organ som kan tala för museisektorn, så har man vänt sig till en museichef. Men han eller hon kan bara tala för sin institution, säger Johanna Berg, en av utredningens sekreterare.

Frigöra resurser

Även museiutredningen betonar medborgarperspektivet. Bland annat talar man om att hitta enkla förutsättningar för att museerna ska kunna låna av varandra, så att föremål kan komma ut till medborgarna i högre utsträckning.

– Det är ett starkt medborgarperspektiv. Men förslagen är ganska interna. Om man utarbetar en policy för lånehantering, så är det för professionen. Men syftet är att frigöra resurser för annat högkvalitativt arbete, säger Johanna Berg vidare.

Digitala möjligheter

Museiutredningen har under utredningstiden jobbat med olika samarbetsprojekt inriktade mot museernas kärnverksamhet. Ett av dessa projekt har varit K-samsök. Detta är ett projekt

som lyfter fram behovet av samverkan mellan hela ABM-sektorn.

– Vi har under arbetets gång jobbat med olika projekt tillsammans med museerna. Ett viktigt och gemensamt projekt som vi har gjort ihop med Kungl. biblioteket och Riksarkivet är K-samsök. Där finns en vilja till samverkan och som en följd av detta lyfter vi fram ABM, säger Christina von Arbin.

– Tanken är att så många som möjligt ska haka på det här. Vår vision är att denna sökbarhet ska vara öppen vare sig den ligger på ett arkiv, bibliotek eller museum. Dit siktar vi. Men där är vi inte ännu, fortsätter hon och betonar ambitionen att göra ett stort kulturarvsmaterial mer tillgängligt för den

breda allmänheten. Ett system där brukarens frågor står i centrum oavsett om du är forskare, skolelev eller bara intresserad av ett speciellt tema.

– Du har en bild på en flicka med förkläde och getter och frågar: Finns det något skrivet om getmjölk i Jämtland? Då ska du kunna gå till arkiv, bibliotek och museer och läsa böcker och på andra sätt få reda på att det exempelvis finns en hel familj som har ägnat sig åt det här. Här är datum på alla, när de är födda och hela allt. Dessutom har de ett eget litet mejeri. Och där finns ett arbetslivsmuseum. Men sedan har också Kalle Persson i Östersund skrivit en speciell avhandling om getmjölk i Jämtland. Då har vi kommit någonstans där människor har glädje av det här, säger Christina von Arbin.

Tanken är att så många som möjligt ska haka på det här. Vår vision är att denna sökbarhet ska vara öppen vare sig den ligger på ett arkiv, bibliotek eller museum. Dit siktar vi.”

*Christina von Arbin,
Museiutredningen*

Text: Fredrik Swedemyr

Länk och lästips

ABM-Västra Götaland

ABM i Västra Götaland:
www.bibl.vgregion.se/sv/Regionbibliotek/Konsulenterna/ABM
Lärportalen Vestro Gothia:
www.vestrogothia.se

ABM-Västernorrland

<http://abm.murberget.se/natverk.html>
<http://abm.ylm.se/rapporter/slutrapport.pdf>
<http://abm.murberget.se>
www.kulturarvvasternorrland.se
www.kulturarvvasternorrland.se/Artiklar/Orienteradigom/tabid/239/Default.aspx
<http://abm.murberget.se/kampanj/index.html>

ABM-Östergötland

Östgotabibliotekens gemensamma webbplats:
www.ostgotabibliotek.se
Kulturarv Östergötland:
www.kulturarvostergotland.se
Östgotafilm:
www.kulturarvostergotland.se/ostgotafilm

Andra ABM länkar

ABM-centrum:
www.abm-centrum.se
Konferensen i Lund:
www.skanearkiv.se/ABMkonfLund08inbjudan2.pdf
ABM-mastern i Lund:
www.kultur.lu.se/utbildning/masterprogram-i-abm
Skånes Arkivförbund:
www.skanearkiv.org

ABM internationellt

Europeana:
<http://europeana.eu>
National Archives pedagogiska webbplats:
www.learningcurve.gov.uk/?source=ddmenu_research3_a
MLA-London:
www.mlalondon.org.uk
ABM-utvikling:
www.abm-utvikling.no
Konferensen i Oslo:
www.abm-utvikling.no/digitalt-abm/abm-konferansen-2008

Litteratur

Kulturutredningen (SOU 2009:16)
Museiutredningen (SOU 2009:15)
Genus på museer (Ds 2003:61)
Arik och genus, Anna Nordenstam, Vetenskapsrådet 2008
Silda världar. Om kvinnligt och manligt i Jämtland och Härjedalen under 350 år Red. Svenbjörn Kilander och Catarina Lundström Mitthögskolan 1999
Krumelurer i arkiven – en pedagogisk resurs, Skånes Arkivförbund 2007

Inom ABM-sektorn har man sedan länge en tradition av olika former av samverkan och samarbete. Nu stärks detta incitament ytterligare genom både kultur- och museiutredningens förslag. Man understryker behovet av en samverkan som inte bara håller sig inom sektorns gränser, utan även bjuder in andra aktörer och inte minst lyfter fram en ökad brukarmedverkan. Detta samtidigt som digitaliseringen öppnar upp för nya kontaktytor och bjuder in allt fler att delta i formeringen av information och kulturarv.

Det finns naturligtvis många sidor av vad en ökad samverkan kan betyda. På ett plan kan man tala om att det bidrar till olika former av social utveckling. Ett aktivt samarbete mellan arkiv, bibliotek eller museer och skola kan exempelvis ge förskolebarn bättre tillgång till sitt kulturarv. Barn och föräldrar som kanske inte annars skulle besöka ett museum. Det kan också handla om elever som blir stärkta i sitt eget skapande.

Det här numret är resultatet av en samverkan i sig. ABM-styrgruppen i Västra Götaland har varit en del av arbetet. Gruppen består av representanter från Kultur i Väst Regionbiblioteket, Västarvet, Regionarkivet, Landsarkivet och Innovatum Science Center. Gruppen startades som en styrgrupp för ABM-samarbetet kring den pedagogiska sajten Vestro Gothia redan 2004.

Framsteget är en skriftserie som ges ut av Kultur i Väst Regionbiblioteket. Varje nummer har ett tema eller tar upp ett speciellt område inom biblioteksvärlden. **Framsteget Special** är en ny publikation i skriftserien. Här belyser vi områden eller teman med ett större djup.